

אוניברסיטת
בר-אילן

הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה ע"ש מרטי ג'ייקוב ז"ל
The Marty Jacob Holocaust Survivors and Elderly Clinic
הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות
Disability Rights Clinic

חוברת הכנס הראשון

הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר אילן

מגמות **Guardianship** ו**חידושים** **in Israel** **באפטרופסות** **Trends** **בישראל** **& Innovations**

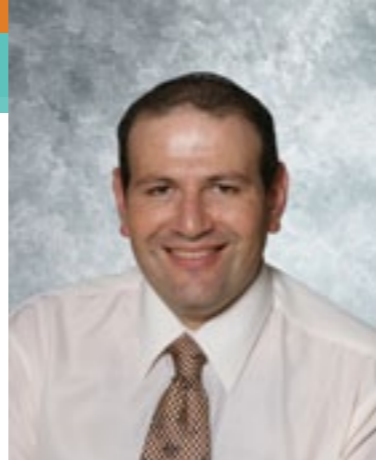

הכנס נערך בינואר 2015 בשיתוף עם האגף לפיקוח על אפטרופסים - האפטרופוס הכללי והכנס הרשמי

הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה ע"ש מרטי ג'ייקוב ז"ל
הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות

פרופ' שחר ליפשיץ

דקאן הפקולטה למשפטים

דבר הדקאן

הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן אינה מסתגרת במגדל השן האקדמי והיא מאופיינת **במחויבות עמוקה לחברה ולמשפט הישראלי**. כביטוי מובהק למחויבות הקהילתית של הפקולטה הוקם בפקולטה **מערך קליניקות יוצא דופן** בהיקפו ובתחומי פעילותו והפקולטה משקיעה משאבים רבים בפיתוחו. מדובר במערך הנותן מענה הן למצוקות של הפרט והן לנושאים חברתיים עקרוניים. תחומי הפעילות של הקליניקות כוללים סיוע משפטי אזרחי, סנגוריה ציבורית, אנשים עם מוגבלויות, קליניקה סביבתית, משפט עברי, זכויות נשים, גישור, זכויות זקנים וניצולי שואה. המערך מונה אחת עשרה קליניקות ומשתף פעולה עם גופים נוספים, ביניהם היועץ המשפטי לממשלה, פרקליטות המדינה, הסנגוריה הציבורית, הרשות להגנת הצרכן, המשרד לאזרחים ותיקים, מחלקת הרווחה בעיריית רמת-גן והאפוטרופוס הכללי.

מעבר לתרומה החברתית הישירה של הקליניקות לנושאים שבהם הן עוסקות, ומעבר לסיוע החשוב לאנשים ולקבוצות שעבורם הקליניקות פועלות, למערך הקליני שני יעדים נוספים: **ראשית**, למערך הקליני מטרה חינוכית מובהקת והיא חשיפת תלמידי הפקולטה לאדם שמאחורי המשפט ולפערים בין המשפט בספרים למשפט הנוהג, משך **כל תלמידי הפקולטה** משתתפים בפעילות הקלינית כחלק מחינוכם המשפטי. **שנית**, מתוך אמונה בפוטנציאל המפרה של שילוב תיאוריה ומעשה, אנו משלבים בין המחקר האקדמי הנערך בפקולטה לבין הפעילות הקלינית.

הכנס בנושא מגמות וחידושים באפוטרופוסות בישראל שנערך כמיזם משותף של הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה והקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות עם אגף האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים, משקף בעיני את הפוטנציאל לשילוב פעילות קלינית, מחקרית וציבורית בחסות אקדמאית.

הכנס מציף פרדוקס הגלום בסוגיית האפוטרופוסות: מחד, האפוטרופוסות נועדה להגן על החסוי מפני פגיעה אולם מאידך היא עצמה עלולה לפגוע באוטונומיה שלו ובכבודו כאדם. הכנס שהפגיש יחדיו אנשי אקדמיה, פעילים חברתיים, גורמי רגולציה ואף מי שהיו נתונים למשטר של אפוטרופוסות פתח את הפתח לחשיבה רעננה בנושא ולדיאלוג מפרה בין כל המעורבים.

אני מברך את הכנס הרשמי, פרופ' דוד האן שמתוקף תפקידיו הוא האחראי על אגף האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים, ושהוא גם חבר סגל בפקולטה שלנו, על שנרתם לעסוק בנושא כאוב זה, ואת מארגני הכנס ד"ר שירי רגב-מסלם ראש המערך האקדמי בפקולטה, ד"ר מיטל סגל-רייך, מנהלת הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה, עורכת הדין רוני רוטלר ועורכת הדין איריס פינקלשטיין, מנהלות הקליניקה לאנשים עם מוגבלויות, ואת עורכת הדין תמי סלע, מנהלת מערך הפיקוח באפוטרופוס הכללי, ושותפותיה למערך – עו"ד רחל אוחנה והגב' שמרית פרנקל.

תודה מיוחדת לג'ואל ג'ייקוב על תרומה יוצאת דופן שתרום לקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה, המאפשרת את הפעילות בקליניקה ייחודית זו.

אני מאמין ומקווה שכנס זה הוא רק סנונית ראשונה למסורת של כנסים ושל פעילויות בנושאים החשובים הללו.

תוכן עניינים

דבר הדקאן

פרופ' שחר ליפשיץ

3

דבר הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה ע"ש מרטי ג'ייקוב ז"ל

ד"ר מיטל סגל-רייך, עו"ד

4

דבר הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות

פרופ' גדעון ספיר, עו"ד איריס פינקלשטיין, עו"ד רוני רוטלר

5

דבר היחידה הארצית לפיקוח על אפוטרופסים

עו"ד תמי סלע

6

מר אחיה קמארה

7

ד"ר מיקי שינדלר, עו"ד ועו"ס

8

ד"ר זאב פרידמן

9

ד"ר יורם מערבי

10

עו"ד יותם טולוב

11

עו"ס יזהר דמארי

12

עו"ד מוריה כהן (בקשי)

31

פרופ' ישראל (איסי) דורון

14

ד"ר מיטל סגל רייך, עו"ד

15

ח"כ עו"ד קארין אלהרר

16

עו"ד רינת וייגלר

17

סיפורים אישיים

18

פסק דין - א"פ 15-01-43640-א.ב. (חסויה) נ' האפוטרופוס הכללי

18

מחוז חיפה והצפון ואח'

20

ד"ר מיטל סגל-רייך, עו"ד

מנחה אקדמית

משרד המשפטים - הנהלת האגף לסיוע משפטי
ממונה ארצית – ייצוג זקנים, ייצוג בגירים בהליכים לפי חוק
הכשרות המשפטית

דבר
הקליניקה
לזכויות
זקנים
וניצולי
שואה

ע"ש מרטי
ג'ייקוב ז"ל

חוברת זו מאגדת הצצה להרצאות הדוברים בכנס הראשון למגמות ולשינויים באפטרופסות בישראל, אשר נערך בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן בחודש ינואר 2015. הדברים משקפים פסיפס של תפיסות עולם מקצועיות של המובילים בתחום בארץ, הן בפרקטיקה והן בפיתוח הפרספקטיבה התיאורטית המתחדשת של מושג "הכשרות המשפטית". בכנס השני שיערך השנה צפוי חידוש, עם הצטרפות האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים כשותף לעריכת הכנס, לדרך ולחזון.

אנשים זקנים מגיעים בשכיחות גבוהה להליכים של אפטרופסות, תוך פגיעה בזכויותיהם ובמעמדם. הפרקטיקה מלמדת על התייחסות שהיא כרוכה בינארית, למרות הגיון הרב של נסיבות החיים. לאנשים זקנים זהו, לרוב, מסלול אל-חזור. לכל אנשי המקצוע העוסקים בהיבט זה או אחר של זיקנה או של אפטרופסות יש מקום וחלק ביצירת השינוי המתבקש, לטובת תמיכה לאדם הזקוק והמעוניין בכך, ולשמירת זכויותיו.

פסק הדין מחודש 15/4 שיישם לראשונה קבלת החלטות נתמכת בזיקנה והיה תקדימי ופורץ דרך, התקבל בהליך משפטי בייצוג הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה בשיתוף מכורך עם עמותת "יד ריבה", שבראשה ד"ר עו"ד מיקי שינדלר ועם עו"ד שלומית ברנס מ"יד ריבה". הקליניקה שמה למטרה שבירה של הסטיגמות סביב "זיקנה" ו"הזדקנות", תוך קידום ויצירת כלים מותאמים לסיוע ולתמיכה למצבים של ירידה ביכולות בזיקנה, ולצמצום ממדי האפטרופסות. ואמנם, פסק הדין המכיר בתמיכה בזיקנה כחלופה לאפטרופסות, מהווה נקודת מפנה רעיונית ופרקטית, הפותחת דלת לקשת אפשרויות של מסגרות משפטיות מותאמות לרצונותיו ולהעדפותיו של האדם הזקן, למרות ירידה לכאורה במסוגלויות. פסק הדין מחזק גם את ההכרח בקביעת המנגנונים החלופיים לאפטרופסות, ובכלל זה "קבלת החלטות נתמכת", במסגרת תיקון חוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות המתהווה.

פסק הדין מצורף לחוברת זאת.

הקליניקה מזמינה כל מי שמעוניין לקדם את תהליך החשיבה המחודשת ואת היצירה המשלבת את התיאוריה המתחדשת בפרקטיקה המשתנה - להיות שותף לדרך. שערנו פתוחים ונשמח לכל חשיבה ועשייה לקידום זכויותיהם של אנשים זקנים בכלל, וביחס למעמדם המשפטי והחברתי בפרט.

תודות רבות מקרב לב לשותפים הרבים שכבר ישנם: תודות למערך הפיקוח באגף האפטרופסות הכללי במשרד המשפטים, ובייחוד לעו"ד תמי סלע, לעו"ד רחל אוחנה, לגב' שמרית פרנקל ולגב' ולהדס ברוך על שותפות קרובה ומצוינת במעשה ובחזון. תודות מקרב לב לפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן, על כל אנשיה, שהיא בית חם, המאפשר ומעודד - לחקור, לחלום וגם להגשים. תודות מיוחדות לפרופ' שחר ליפשיץ, דיקן הפקולטה למשפטים, לד"ר שירי רגב-מסלם, מנהלת מערך הקליניקות ולעו"ד מרב גבעון, ראש מנהל הפקולטה, על התמיכה הרבה בקליניקה ועל ההערכה הרבה של החשיבות בקידום זכויות של אנשים זקנים. תודות לעו"ד רוני רוטלר ולעו"ד איריס פינקלשטיין, מנהלות הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות, קליניקה אחות לנו, על המאמץ וההשקעה הרבים, ועל ההובלה בהוצאת כנס תשע"ה אל הפועל. תודות גם לסטודנטיות, רכזות מערך הקליניקות, הגב' ענבל רונאל והגב' שיר זכריה, על פעילותן המאומצת לקיום הכנס ובעריכת חוברת זו, ולמר מוטי חג' ולמר אבשלום שטיינמץ, תודות לד"ר עו"ד אביעד איגרא, מנהל הקליניקה לשנת תשע"ה, על עבודה אדירה ומאומצת ועל שותפות נפלאה לדרך ולעשייה. בהצלחה לעו"ד קרן צפרייר, הנכנסת בימים אלה לתפקיד ניהול הקליניקה. תודות לעו"ד ספי פאוסט, שהצטרף בחודשים האחרונים לצוות הקליניקה ומסייע רבות.

וכמוכן, תודות למי שנמצאים בטבורו של החיבור הייחודי שבין האקדמיה ובין הפרקטיקה, הסטודנטים בקליניקה שלנו, הפועלים במרץ ובתחושת שליחות לטובת אוכלוסיית הזקנים.

להתראות בכנס הבא!

פרופ' גדעון ספיר

מנחה אקדמי

עו"ד איריס פינקלשטיין, עו"ד רוני רוטלר

מנהלות הקליניקה

דבר
הקליניקה
לזכויות
אנשים
עם
מוגבלויות

בשנים האחרונות נשמעת ברחבי העולם ביקורת הולכת וגוברת על מוסד האפטרופסות הקיים, ומתגבשת הבנה כי שלילת הכשרות המשפטית, הכרוכה במוסד זה, פוגעת בזכויות אדם בסיסיות - לכבוד, לאוטונומיה, לחירות ולקניין, ודוחקת אנשים עם מוגבלויות, כמו גם זקנים, לשולי החברה.

על רקע זה הבשיל הצורך בפיתוח תפיסה חדשה בנוגע לסוגיית הכשרות המשפטית בכלל, וזו של אנשים עם מוגבלות בפרט. תפיסה זו מוצאת כבר כיום ביטוי מובהק בסעיף 12 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, אשר אומצה על ידי העצרת הכללית של האומות המאוחדות בשנת 2006 ואושרה על ידי מדינת ישראל ב-2012. הסעיף מבסס את ההכרה באנשים עם מוגבלויות כבעלי כשרות משפטיות ככל היבטי החיים, וקורא למדינות העולם להבטיח את גישתם לתמיכה שהם עשויים להזדקק לה על מנת לממש את כשרותם זו, וכן להבטיח כי האמצעים הנוגעים למימושה יכבדו את זכויותיהם והיו מידתיים ומותאמים להם.

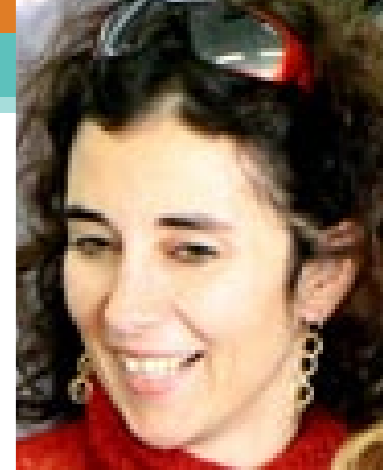
רוחות השינוי בתחום הכשרות המשפטית לא פסחו על ישראל. כך, בימים אלו דנה הכנסת בהצעת חוק ממשלתית לתיקון חוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות (תיקון מס' 19) התשע"ה - 2014, באופן אשר יהלום את ערכיה של האמנה; במשרדי האפטרופסות הכללי החל תהליך פיתוח כלים לפיקוח על התנהלותם של אפטרופסות בכל הנוגע לענייניהם האישיים של החסויים - ולא רק הכלכליים; ארגון "בזכות" ונציבות שיוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות נמצאים בעיצומה של תוכנית חדשנית לתמיכה בקבלת החלטות, ועוד ועוד. גם כתי המשפט אשר לפתחם מגיעות סוגיות מורכבות של כשרות משפטיות, מגלים מודעות לתפיסות החדשניות בתחום, ואף מסייעים בפיתוחן, בתרגומן, ובהוצאתן מהכוח אל הפועל.

נושא הכשרות המשפטית והאפטרופסות הוא אינטרדיסציפלינרי מטבעו, ומלאכת הטמעת התפיסות החדשות הינה מורכבת ודורשת דיאלוג מתמיד בין פרטים וארגונים, בין זוויות מבט שונות, ומתוך הכרה בלגיטימיות ובקול של כל אחד ואחת מהעוסקים בתחום.

בעקבותיה של רוח השינוי, ועל מנת לתרום לדיאלוג הבין-תחומי, נרקם לו הכנס המשותף של היחידה הארצית לפיקוח על אפטרופסות במשרדי האפטרופסות הכללי, ושל הקליניקות לזכויות אנשים עם מוגבלויות וזכויות זקנים וניצולי שואה, בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן. כנס שבו חברו יחד אנשי אקדמיה, שופטים, עובדים סוציאליים ועורכי דין ממשרדי הרווחה, הבריאות והמשפטים, פסיכיאטרים, ארגוני החברה האזרחית, תאגידי אפטרופסות ובני משפחה, וגם חסויה אחת וחסויה-לשעבר - כולם חלקו עמנו את מחשבותיהם, שאיפותיהם, חלומותיהם וחזונם. הקהל שגדש את המושבים והמעברים, הצביע על הצמא הגדול שקיים בקרב אנשים העוסקים בתחום זה, למידע ורעיונות חדשים אשר הוצגו על ידי הדוברים בכנס. חוברת זו מהווה הצצה לעיקרי הדברים שנאמרו בכנס, ולאותה רוח שינוי המלווה את כולנו בדרךנו.

השינוי והשיח המתעורר בתחום, כמו גם הדיו של הכנס, ניכרים גם בעבודתנו היומיומית בקליניקה: פניות רבות יותר של אנשים הנתונים תחת אפטרופסות, המבקשים מאיתנו לעזור להם לעמוד על זכויותיהם; דיאלוג נוקב ופורה עם אנשי מקצוע מתחום העבודה הסוציאלית והרפואה העוסקים בתחום; הבנה הולכת ומתרחבת מצד תאגידי האפטרופסות בנוגע לזכותנו לבדוק ולבקר את התנהלותם, כמו גם חשיבה מחודשת על שלילת האוטונומיה על ידי בני משפחה; ואף הזדמנות לחבור למיזם חדש ומרתק של "אלין בית נועם" בתחום נגישותם של אנשים עם מוגבלות שכלית לרשתות החברתיות באינטרנט, המתאגר מכיוונים חדשים את מושג הכשרות המשפטית וגבולותיו. עבור הסטודנטים בקליניקה, מדובר בהזדמנות להכיר מקרוב עולם חדש, ולסייע לממש זכויות אדם, מתוך תקווה כי התובנות אליהן הם מגיעים ילוו אותם גם הלאה בדרכם המקצועית.

בהזדמנות זו נבקש לשוב ולהודות לפרופ' שחר ליפשיץ, דקאן הפקולטה, לד"ר שירי רגב-מסלם, מנהלת מערך הקליניקות, ולעו"ד מרב גבעון, ראש המנהל - על התמיכה רחבת היקף בקליניקות וההכרה בחשיבות החינוך הקליני; לשותפות ממשרד האפטרופסות הכללי - עו"ד תמי סלע, עו"ד רחל אוחנה, שמרית פרנקל והדס ברוך; לעו"ד לילך שלום שניהלה את הקליניקה לזקנים וניצולי שואה ואשר היתה שותפה לתכנון הכנס; לד"ר מיטל סגל רייך מהקליניקה לזקנים וניצולי שואה, ולעו"ד יותם טולוב מארגון "בזכות", על הייעוץ הנדיב; ותודה גדולה ומיוחדת לאנשים שטרחו בהוצאתו של הכנס מן הכוח לפועל - לסטודנטיות שיר זכריה וענבל רונאל, רכזות מערך הקליניקות, לאב הבית מוטי חג' ולאבשלום שטיינמץ.

עו"ד תמי סלע

מנהלת היחידה הארצית לפיקוח על אפוטרופוסים

דבר היחידה
הארצית
לפיקוח על
אפוטרופוסים,
האפוטרופוס
הכללי והכנס
הרשמי

לכנס הגיע קהל רב ומגוון מאד ובאו לביטוי עמדות והיבטים שונים בנוגע לאפוטרופוסות. חלק מהייחוד, האתגר והקושי בתחום זה, בייחוד כשרוצים להניע תהליכים של שינוי, הוא מגוון הגורמים העוסקים בו ונקודות המבט הרבות שיש לקחת בחשבון. לצד מגוון הקולות, נשמע בכירור שיח חדש ואחר המתמקד בזכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ובכללם אלה שהם תחת אפוטרופוסות – העיסוק בחלופות לאפוטרופוסות, הדגש על רצונו של האדם, קולו ושיתופו ועוד. השיח החדש והמגמות החדשות אינם נוחים לכולם; בעיני חשבו לומר שזו לא האשמה או מתקפה על אלה שהם חלק מעולם האפוטרופוסות הקיים, אלא ניסיון לשפר את התפיסה הנוהגת ואת הכלים הקיימים ולייצר רצף של פתרונות, והכל לטובת האנשים הזקוקים לסיוע ולתמיכה.

רוח האפוטרופוסים, המקבלים על עצמם אחריות על ענייניו של אדם אחר, עושים ביום יום עבודת קודש, תוך התמודדות עם אחריות כבדה ודילמות לא פשוטות. אנחנו כמנגנון פיקוח, מעמיסים עליהם בירוקרטיה ולעיתים התחושה היא קשה, אך אם התכלית מוצדקת וראויה. בוודאי שיש גם בתחום הפיקוח על אפוטרופוסים מקום לחשיבה מחודשת ושינוי; אנו, באפוטרופוס הכללי, עוסקים בכך במרץ בשנה האחרונה ונמשיך בכך.

מערך הפיקוח באפוטרופוס הכללי התמקד עד כה בפיקוח על ניהול רכוש ע"י אפוטרופוסים; בסוף שנת 2014 החלה תכנית ניסיונית ופעילות מטה בהיקף מצומצם, במטרה להביא בתוך כשנתיים להקמת מערך פיקוח גם על הטיפול בעניינים אישיים. מלבד שינוי חשוב זה, נמצא מערך הפיקוח בתקופה של תהליכי חשיבה ושינוי נוספים – הן ביחס לתפקיד האפוטרופוס ומעמדו של האדם תחת אפוטרופוסות, הן בנוגע לתפקידו כמערך פיקוח במתן הדרכה וייעוץ לאפוטרופוסים, ובעניינים רבים נוספים. תהליכים אלה הם מורכבים, הדרגתיים ולוקחים זמן, רבים מהנוכחים בכנס הם שותפים לדרך, כל אחד עם הידע והניסיון המקצועי שלו, ומנקודת מבטו השונה, ובכוחות משותפים נקווה גם אנחנו לקדם ולשפר ככל הניתן את התלוי בנו.

מר אחיה קמארה

נציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות

משרד המשפטים

בישראל, "אפוטרופוס" הוא אדם, שמונה בידי בית המשפט לקבל החלטות במקום אדם אחר, אשר אינו מסוגל לדאוג לענייניו בכוחות עצמו. ישנם כיום בישראל כ-40 אלף אנשים שמונה להם אפוטרופוס.

ברוח אמנת האו"ם, אישרה הממשלה הצעת חוק לחקיקה בכנסת, לשינוי החוק כך שתבטל האפשרות להכריז על אדם כפסול דין.

זכות הבחירה וחופש הרצון הם מיסודות התרבות המערבית המודרנית. אדם בגיר הוא בן חורין להחליט על גורלו, וזכאי לקבל החלטות בענייניו האישיים.

זכויות בסיסיות אלה נשללות מאדם שמונה לו אפוטרופוס. יש להדגיש כי רוב האפוטרופוסים עושים תפקידם נאמנה, אך יש למנות אפוטרופוס רק במקרים מסוימים כאשר נבדקו כל החלופות והוכחו כבלתי יעילות.

אנו בנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, מאמינים כי מינוי אפוטרופוס מהווה הגבלה קיצונית על חירותו של אדם. לכן, יש להימנע משימוש באמצעי זה ככל הניתן, ולנקוט אותו כצעד אחרון ולאחר שנשקלו אמצעים פחות מגבילים.

אילו אמצעים אחרים ניתן לנקוט, כאשר אדם מתקשה לנהל את ענייניו בעצמו?

- **קבלת החלטות נתמכת** – ניתן למנות יועץ, אשר יסייע לאדם לקבל החלטות בצורה מושכלת, מבלי שיהיה מוסמך לקבל החלטות במקומו. אמצעי זה, אשר הוא הראוי ביותר על פי אמות המידה של זכויות אדם, מובא באמנה בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות, וטרם הוסדר חוקית בישראל.

- **מינוי אפוטרופוס מצומצם** – הגבלות אפשריות הן למשל מינוי אפוטרופוס אשר מוגבל לעיסוק בעניינים מסוימים בלבד או מינוי מוגבל בזמן.

- **הגבלות חלופיות** – למשל, הגבלות על שימוש אדם בחשבון הבנק שלו ללא מינוי אפוטרופוס. מינוי אפוטרופוס מצומצם או הגבלות על חשבון הבנק נתונים לשיקול דעת בית המשפט, וניתן לנקוט אמצעים אלו על פי המצב המשפטי כיום.

- **ייפוי כוח מתמשך** – ייפוי כוח שבו אדם ממנה מיופה כוח שיהיה מוסמך לפעול בעניינים מסוימים ולקבל החלטות בשמו, אם יגיע למצב בו הוא יחדל להיות מסוגל להבין בעניינים אלו ולקבל החלטות בקשר אליהם. אמצעי זה

מוסדר בתזכיר חוק לתיקון חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, וטרם הוכר בחוק הישראלי.

- **הנחיות מקדימות** – הוראות שהאדם נותן בעודו מסוגל לנהל את ענייניו, באשר לרצונותיו בנוגע להחלטות עתידיות שיתקבלו עבורו, במקרה שיהפוך בלתי מסוגל להבין באותם עניינים מטעם כלשהו. אמצעי זה מוסדר בתזכיר החוק האמור, אשר טרם נתקבל כחוק.

גם אם מתמנה אפוטרופוס, יש להקפיד על העקרונות הבאים:

- **השתתפות האדם** בתהליך מינוי האפוטרופוס – חובת בית המשפט לשמוע את האדם במהלך ההליך, וזכות האדם לייצוג עצמאי;

- **שיתוף האדם** בידי האפוטרופוס בקבלת כל ההחלטות הנוגעות לחייו;

- **פיקוח קפדני** על אפוטרופוסים ופעולותיהם, הן בתחום הגוף והן בתחום הרכוש.

עקרונות אלו מעוגנים בין השאר באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות.

כאמור, משרד המשפטים יזם תזכיר חוק לתיקון החוק הנוכחי בנושא אפוטרופוסות, אשר כולל עקרונות רבים מהמנויים לעיל. תזכיר החוק אושר בהחלטת וועדת השרים לענייני חקיקה חק/294, ומקודם בידי הממשלה לחקיקה בכנסת.

עמדת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות היא, שאין להגביל את כשרותו המשפטית של אדם. בנוסף, יש להימנע ככל הניתן מינוי אפוטרופוס המקבל החלטות במקומו של אדם, אחת היא מהי מוגבלותו.

במקום זאת, יש לתמוך באדם ולסייע לו לקבל החלטות בעצמו. ניתן להטיל עליו הגבלות מבלי למנות אפוטרופוס, כגון הגבלות על חשבון הבנק שלו, אם מתמנה אפוטרופוס בליט ברירה, יש להתאים את סמכויותיו בצורה מידתית ליכולותיו של האדם, לצמצם את היקפו ולהגבילו בזמן ככל האפשר. יש לשוב ולשקול את הצורך במינוי אפוטרופוס מעת לעת. מינוי אפוטרופוס לכל ענייניו של אדם, לגופו ורכושו, ייעשה רק כמוצא אחרון, במקרים החמורים ביותר, ותוך הקפדה על עקרונות השתתפות האדם במינוי ושיתופו בקבלת החלטות. מחובתה של המדינה להדק את הפיקוח על מעשיו של אפוטרופוס, כדי לוודא שאינו מנצל את כוחו לרעה וכי הוא פועל על פי אמות מידה של זכויות אדם.

ד"ר מיקי שינדלר, עו"ד ועו"ס

מנכ"ל עמותת "יד ריבה" – סיוע משפטי לקשיש
בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן

הדברים הנאמרים להלן נאמרים בהקשר של אוכלוסיית הזקנים אך בהקשרים הרלוונטיים ראויים להיאמר אף כלפי אנשים עם מוגבלויות.

במהלך העשורים האחרונים הופנתה בעולם ביקורת רבה כלפי השימוש הרחב והשיכוך במוסד האפטרופוס באופן כללי וגורף וזאת לאור הפגיעה הקשה בחירותו של האדם. מחקרים שונים שנעשו על הליך מינויו של אפטרופוס מצביעים על ה"קלות הבלתי - נסבלת" שבה ממנים אפטרופוס כללי לזקנים, כאשר די בתעודה רפואית קצרה וחלקית, תסקיר של עובד סוציאלי לפי החוק, בן משפחה או תאגיד שיסכים להתמנות כדי למנות לזקן אפטרופוס. דורון ואחרים מצביעים על ה-"גילנות" (ageism) כאחת הסיבות האפשריות למצב זה (ישראל דורון "הבלתי נראים, זקנים בצל אפטרופוס משפטי" **הדה חברתית וזכויות אדם בישראל** 205 (יאיר חנון, ישראל דורון, ורד סלונים-נבו עורכים, רמות, אוניברסיטת תל אביב, 2008, בעמוד 216 – 217). על כך שיש ל"היזהר" מאותה "גילנות" בכל הנוגע למינוי אפטרופוס ראה א"פ 1233/94 **פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה**, בעמ' 2, 1: "חזקה היא שאדם בוגר יכול לדאוג לענייניו. גיל כשלעצמו איננו עילה לערעור חזקה זו. ההתמודדות עם בעיית הזקנה מאפיינת את התרבות האנושית מקדמת דנא. הגיל המבוגר והתופעות הכרוכות בו, יצרו סטריאוטיפים, המהווים לעיתים גיבוי ליחס מפלה או פטרנאליסטי כלפי הזקנים כקבוצה. גם אם יחס זה מודרך על ידי דאגה כנה לקשיש, עלול הוא לגרום לעיתים לפגיעה בלתי מכוונת בו ובכבודו". סיבה נוספת לכך היא העדר מערך מלווה חלופי למוסד זה (מיקאל מיקי) שינדלר **ההגנה המשפטית על הזקן החוסה: חקר ההסדר המשפטי של חוק ההגנה על חוסים, התשכ"ו-1996**, 94 (חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר - אילן - הפקולטה למשפטים, 2012). מצב זה יש בו כדי לפגוע בפגיעה חמורה באוטונומיה של הזקן, והוא מחזק את הצורך במערך מלווה חלופי.

משנות השישים של המאה הקודמת החלו שיטות משפט לעצב באופן שונה הסדרים משפטים הנוגעים לכשרות המשפטית של האדם אשר מעניקים משקל רב יותר לערכים של חירות ואוטונומיה ומצמצמים את היקף ההתערבות הפטרנליסטית. בהקשר זה ניתן להצביע על שלוש התפתחויות חשובות. הראשונה, יצירת מודל אחר של מקבל החלטות חלופי באמצעות כלי תכנון משפטיים - ייפוי כוח, הנחיות מקדמיות.

השנייה, השימוש במוסד האפטרופוס באופן חלקי וזמני ("תפור"). השלישית, יצירת מודל של תומך החלטות. בישראל שתי החלופות הראשונות קיימות (כך למשל בכל הנוגע לחלופה הראשונה ישנה אפשרות למנות ייפוי כוח רפואיים על פי חוק זכויות החולה וחוק החולה הנוטה למות ובימים אלו נדון תיקון לחוק הכשרות אשר יאפשר אף ייפוי כח לכללי מתמשך החלופה

השנייה – אפטרופוס חלקי / תפור, מעוגן בסעיף 33 א(4) לחוק הכשרות המשפטית והאפטרופוס התשכ"ב – 1962, הקובע כי בית המשפט רשאי למנות אפטרופוס ל"לאדם אחר שאינו יכול, דרך קבע או דרך ארטי, לדאוג לענייניו, כולם או מקצתם, ואין מי שמוסמך ומוכן לדאוג להם במקומו" אך בפועל ישומן מצומצם ביותר (דורון "הבלתי נראים, זקנים בצל אפטרופוס משפטי").

בכל הנוגע לחלופה השלישית – מודל תומך החלטות – בשנה, שנתיים האחרונות החלו בישראל בהפעלת תוכניות שתכליתן ליישם מודל זה (בכל הנוגע לאוכלוסיית הזקנים פילוט בנושא זה מתחיל לפעול על ידי עמותת "יד ריבה" – סיוע משפטי לקשיש" הקליניקה לזכויות זקנים וניצול שואה באוניברסיטת בר-אילן ושירותי הרווחה בחיפה כאשר בהמשך התוכנית תתרחב למקומות נוספים. בכל הנוגע לאנשים עם מוגבלות ישנה תוכנית בנושא המופעלת על ידי ארגון "בזכות"). בנוסף לחלופות הללו קיימת אפשרות נוספת – חלופה רביעית – לעשות שימוש בכלים משפטיים צרים ומצמצמים שיאיינו את הצורך במינוי אפטרופוס. כך למשל, רישום הערת אזהרה על נכס של הזקן שיאפשר מכירתו בכפוף לאישורו של בית משפט ובכך מניעת ניצול מצבו לרעה.

השלב של טרום בית משפט

במסגרת הכנס ביקשתי לשים דגש על חשיבותו של השלב הטרם בית משפטי – דהיינו השלב בו עולה השאלה האם יש מקום ליזום הליך של מינוי אפטרופוס.

כידוע בתי המשפט בהחלטתם מסתמכים במידה רבה על חוות דעתם של מומחים – חוות דעת רפואיות המצביעות על הצורך במינוי אפטרופוס ותסקירים של עובד סוציאליים לחוק המתייחסים לזהות האפטרופוס הרצוי אך לעיתים גם לצורך במינוי עצמו. זאת ועוד, אף לעו"ד תפקיד חשוב בשלב מקדמי זה, כאשר הם מייצעים ללקוחותיהם האם יש מקום לפנות לבית המשפט בבקשה למינוי אפטרופוס. לאור זאת היכולת לעשות שימוש באחת מחלופות ב' – ד' שצוינו לעיל (חלופה א', קרי, כלי תכנון משפטיים כפופה לתכנון מוקדם של הזקן) תלויה במידה רבה בהכרה של אנשי המקצוע השונים באפשרויות אלו ובכנינת יישומן בטרם ימליצו על פניה לבית המשפט לשם בקשה למינוי אפטרופוס.

לאור זאת קיימת חשיבות רבה בהטמעת הידע על האפשרות לעשות שימוש בחלופות אלו אצל אנשי המקצוע אלו כך שפניה לבית המשפט לשם בקשה למינוי אפטרופוס כללי תעשה רק לאחר בחינתן. אין בדברים אלו משום צמצום האחריות שלדעתי מוטלת על בתי המשפט עצמן לבחון האם אכן אין חלופות אחרות בטרם יקבע מינוי אפטרופוס לזקן החסוי.

ד"ר זאב פרידמן

מנכ"ל המרכז הישראלי לאפטרופסות - הקרן לטיפול בחסויים

על תאגיד האפטרופסות, לפעול בשקיפות ושותפות עם רשות השירות, הקהילתיות והמוסדיות.

בנוסף יש לפעול בחקיקה, למזג את האחריות הממשלתית, על גופם ורכושם של החסויים, תחת קורת גג אחת. כיום, קיים פיצול בין משרדי המשפטים והרווחה, בכל הנוגע לרגולציה על הגוף (משרד הרווחה) והרכוש (משרד המשפטים). ראוי לשבח את ניסוי הפיילוט ביוזמת האפטרופוס הכללי, המתנהל בימים אלו, לריכוז הוליסטי של הטיפול האפטרופסי בגוף ובכוש, תחת קורת גג אחת.

המרכז הישראלי לאפטרופסות - הקרן לטיפול בחסויים, ייחודיותו, בערכיו, חזונו ובתשתיות הארגוניות והמקצועיות שפיתח. ייחודיותו, בהיותו גוף שהוקם על ידי משרד המשפטים, ושכמועצת הנאמנים שלו חברים שני נציגי משרדי הרווחה והמשפטים. ייחודיותו בהיותו גוף מבוקר על ידי משרד מבקר המדינה ובחובת ההתמנות שלו. בראש הועדה העליונה של התאגיד עומד כב' השופט בדימוס, של בית המשפט העליון, תאודור אור.

שירות האפטרופסות הוא שליחות חברתית עם משמעות חשובה שיש בו זכות וגם חובה. אך אין בכך די. מנותן שירות האפטרופוס, נדרשים הבנה והיכרות בסיסיים, בתחומי ידע רב תחומיים: משפטים, מינהל, כלכלה, עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, סיעוד, נדל"ן, חשבונאות וביטוח. בנוסף, עולמות התוכן בשירותי האפטרופסות כוללים מגוון רחב של נושאים: יחסי גומלין במשפחה, כשרות משפטית, ירושה והורשה, צוואות, בריאות ובריאות הנפש, פסיכוגריאטריה, לקויות וצרכים מיוחדים, בעלי מוגבלויות, הכרות עם המגזרים השונים: ממלכתי, מקומי, ציבורי ועסקי. הכרות עם חוקים ותקנות, הכרות עם רשות. אין כיום מסגרת אקדמית כלשהי, קורס או חוג, העוסקים בתחום האפטרופסות ובהכשרה לתפקיד אפטרופוס. אין גם מסגרת אקדמית העוסקת בפיתוח ידע, במחקר ובהכשרת אפטרופסים בפועל. אין כיום מערך הסדרה של רישוי של נותן שירותי האפטרופסות. במהלך השנים, נצבר מידע וידע מקצועי רב, בקרב תאגידי אפטרופסות. הפרופסיה האפטרופסית, קיימת דה פקטו ואיננה מוסדרת דה יורה. **האתגר** הוא להקים תשתית של מערך רישוי לנותן שירותי האפטרופסות ולפעול להקמת מסגרת של הכשרה ופיתוח ידע ומחקר בעולם התוכן של אפטרופסות, במסגרת אוניברסיטאית או מכללה.

לסיכום, ההגנה על שלומם הגופני, הנפשי והכלכלי של חסרי הישע בקרבנו מחייבת מדיניות ממשלתית כוללת, לאפשר לנותני שירותי האפטרופסות ולתאגידים לפעול באופן מיטבי, למימוש זכויות וצדק חברתי, לכל אדם שהוא במעמד של חסוי. מי ייתן ותקוים התפילה מראש השנה: "אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמץ בך, ולא תכלים לנצח כל החוסים בך".

שירות האפטרופסות הוא מושג וערך יהודי עתיק יומין, המופיע במקורותינו, עוד מתקופת המשנה. היהדות מדגישה לא רק זכויות, אלא בעיקר חובות המוטלות על החברה, המדינה, והמשפחה, בדאגה לגר ולתושב, ליתום ולאלמנה וגם לאדם חסר ישע שנברא בצלם אלוהים.

שירות האפטרופסות, הוא כלי ואמצעי ואיננו תכלית או מטרה. אין אדם שמסכים לותר על חירותו וחופש פעולתו וממילא, שמסכים למינוי אפטרופסות. לכן, על שירות האפטרופסות, לפעול ברגישות יתירה, בשקיפות ובשותפות עד כמה שניתן עם החסוי, בני המשפחה והגורמים הממשקיים השונים.

שירות האפטרופסות דומה לכיפת ברזל אנושית של חמלה, שבאה להגן על כספו ורכושו וגופו של אדם הנזקק לכך, לשם מניעת עושק ניצול ועוולות, מפני אנשים רעים. האפטרופסות הוא שירות הוליסטי, מעין קליידוסקופ של החיים. הוא איננו חד ערכי, אלא מתנהל על מנעד ורצף שבין שני קטבים. הקוטב האחד מייצג את האחריות למימוש הסמכות שניתנת לאפטרופוס מבני המשפחה או לתאגיד האפטרופסות על ידי בית המשפט, "להיכנס לנעליו" של האדם ולפעול כמבחן "האדם המסור", כפי שהיה נוהג עם הוריו או ילדיו, בהגנה על זכויותיהם ולספק את צרכיהם. הקוטב השני מייצג את הרגישות והחמלה הנדרשים מהאפטרופוס, לשמירה על כבודו וחירותו של האדם.

שירות האפטרופסות, נע על המנעד הזה, בין שני קטביו, בטיפול הפרטני היום יומי, בכל אדם חסוי. הראיה ההוליסטית של שירות האפטרופסות, לטובתו של האדם ורק למענו, מעודדת את תאגיד האפטרופסות, ליזום שיתוף פעולה, עם החסוי ובני משפחתו של האדם החסוי, עד כמה שזה ניתן. האתגר הוא בחיזוק והעצמה של הראיה ההוליסטית, הנעה על מנעד האחריות והסמכות עם בוחן מציאות, להגן ולדאוג לאיכות חייו של האדם החסוי. חובה עלינו גם לשנות את המונח - חסוי, שאינו מכבד את האדם.

הצעת תיקון חוק הכשרות והאפטרופסות, מציעה חלופות למוסד האפטרופסות. כמו למשל, מתן ייפוי כוח מתמשך. אך אל לנו לראות את ההגנה על אנשים חסרי ישע, כמשהו בינרי, של משחק סכום אפס, מעין הכול או לא כלום. אלא יש לראות את קשת התערבויות ההגנה על האדם, כמנעד, בספקטרום של חלופות ורצף שירותי הגנה מיטביים, על כספם, רכושם, גופם, כבודם ואיכות חייהם. האתגר הוא לבחון מקצועית את החלופה המיטבית מבין החלופות השונות, לטובת האדם בלבד. יש למנוע פגיעה במוסד האפטרופסות ולחזק את הרגולציה על שירות האפטרופסות, אך גם לשמור ולטפח את התאגידים וההון האנושי המקצועי האיכותי הפועל בהם. עלינו להימנע "מעולם ישן נחריבה ועולם חדש נבננה", אלא "הישן יתחדש והחדש יתקדש". אל לנו לשפוך התינוק עם המים. התאגיד הוא אפטרופוס ואל לו להחליף בשום דרך את הגורמים הטיפוליים בקהילה. עליו לפעול להגדרת תחומי האחריות והסמכות של הגורמים המעורבים בהגנה על החסויים.

עו"ד יותם טולוב

ארגון "בזכות" - המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות

ניסיון לפתח חשיבה מחודשת בנושא. אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות משנת 2006 בחרה בדרך השנייה. סעיף 12 לאמנה אשר הכריזה על הזכות של כל אדם לקבל החלטות על חייו וליהנות מכשרות משפטית הביאה לשיח בינלאומי חדש. מדינות ברחבי העולם מבטלות את חוקי האפוטרופוסות, מפתחות שירותי תמיכה ומכירות בכך שאפוטרופוסות מהווה שלילה בלתי מידתית של זכויות יסוד.

"בזכות", המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות מבקש להוביל את היישום של סעיף 12 בישראל. "בזכות" מפעילה פיילוט חלוצי של קבלת החלטות נתמכת עבור אנשים שעד היום היו תחת אפוטרופוסות. כמו כן במסגרת קואליציה רחבה של ארגוני אנשים עם מוגבלות וארגוני זקנים, מבקשת "בזכות" לקדם הצעת חוק שתכיר בתמיכה בקבלת החלטות כחלופה לאפוטרופוסות. במקביל מבקשת קואליציית הארגונים להבטיח את זכויות האדם בהליכי מינוי אפוטרופוסות, להגביל את סמכויות הכפייה של אפוטרופוס ולהחליף את המודל הרפואי במודל של זכויות אדם.

השימוש בחלופות לאפוטרופוסות מחייב שינויים רבים – בחוק, בנהלים, בפסיקה. אך בראש ובראשונה הוא דורש שינוי תפיסתי בקרב אנשי מקצוע, בני משפחה ואפילו אנשים עם מוגבלות. הכרה בכך שהגנה ובטחון כוללים גם את ההגנה על האוטונומיה של האדם.

הבנה שאין תוקף למבחן 'טובתו של אדם' למעט במקרים קיצוניים וכי רצונו של האדם הוא כבודו. הבנה שאנשים שנמצאים בעמדת חולשה זקוקים לחיזוק מעמדם ולא להחלשה נוספת באמצעות הגבלת כשרותם המשפטית. ושכנוע עמוק בכך שלכל אדם מגיע ליהנות מהזכות היסודית ביותר, הזכות להיות אדון לחייו.

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות משנת 1962 הנו חוק ישן ומיושן שיישמו מביא לשלילת הזכות של אנשים עם מוגבלות וזקנים לקבל החלטות ומדיר אותם מחייהם. בשנים האחרונות הופנה ברחבי העולם זרקור על המחיר הקשה שגובה מדיניות האפוטרופוסות על חייהם של אנשים. שלילת הזכויות הנלוות למינוי אפוטרופוסות מוגדרת בשיח הזכויות הבינלאומי כ'מוות אזרחי' ההופך אנשים לשקופים. אפוטרופוסות מביאה לפיתוח מוגבלות שנייה, יציר החברה, בכך שהיא שוללת מאנשים, לעיתים קרובות למרבית חייהם, את האפשרות להתנסות, ללמוד מטעויות, לקבל אחריות על חייהם ולפתח את מיומנות קבלת ההחלטות שלהם. לא פעם נעשה שימוש באפוטרופוסות כדי לעקוף ואף להשתיק את התנגדות האדם לנוכח הכוונה להוציאו מהבית, לאשפוז אשפוז פסיכיאטרי או לכצע בו טיפול רפואי. מאז ומעולם נלוו למוסד האפוטרופוסות פרשיות קשות של ניצול, מרמה ורשלנות אשר מאתגרות את תפיסת מוסד האפוטרופוסות' כמוסד המספק הגנה ובטחון.

בישראל מעט המחקרים בתחום הראו כי אנשים תחת אפוטרופוסות מודרים כמעט באופן מוחלט מהדיונים בבית משפט על מינוי האפוטרופוס וכי הפרוצדורה לשלילת הזכויות אינה כוללת הגנות פרוצדוראליות אלמנטריות כגון הזכות לייצוג, חובת נוכחות והשתתפות האדם בדיון, הגבלה של המינוי, ותחיתתו אך ורק לנושאים הרלוונטיים. למעשה כ-90% מהמינויים בישראל הינם גורפים על הגוף והרכוש. לבסוף המודל הרפואי שולט ללא עוררין על הליכי מינוי אפוטרופוס אשר מתבססים על חוות דעת רפואיות על אף שההמלצה על מינוי אפוטרופוס אינה נמצאת בתחום הידע של רופאים.

ניתן לחלק את התגובות למציאות המרה של אפוטרופוסות לשניים - ניסיון לשפר ולחזק את השיטה הקיימת אל מול

ד"ר יורם מערבי

המערך לשיקום וגריאטריה
המרכזים הרפואיים הדסה – האוניברסיטה העברית

"A nation's greatness is measured by how it treats its weakest members."

Mahatma Gandhi, humanitarian and civil rights leader (1869-1948)

פסיכיאטריות שונות. עוד נמצא כי הכשירות משתנה ממטלה למטלה ולאורך הזמן. נמצא במחקרים רבים כי רופאים (כולל "מומחים") אינם מודעים למרכיבים הנ"ל וקובעים כשירות על פי מבחנים קוגניטיביים סטנדרטיים שאינם מתאימים להערכת כשירות זו ומכאן החשש כי זקנים כשירים רבים מוגדרים כנעדרי כשירות וזקוקים למינוי אפוטרופוס.

במדינת ישראל קיים שימוש יתר בכלי האפוטרופוסות ואין כמעט שימוש בחלופות ראויות המשמרות את האוטונומיה של הזקן במקביל להגנה על רווחתו. הנתונים מצביעים כי בישראל כ-50,000 אנשים תחת צווי אפוטרופוסות לעומת כ-10,000 בלבד באנגליה (שאוכלוסייתה גדולה פי כמה!). יש צורך דחוף להכשיר את הרופאים הנדרשים לקבוע את כשירותו של הזקן בכלים הנכונים לקביעת כשירות לקבלת החלטות. יש צורך להגביר את מודעות הציבור להליכי האפוטרופוסות ולחלופות השונות המשמרות אוטונומיה. יש צורך בשינוי החוק המיושן והלא מעודכן בעיקר לקביעת המרכיבים והכלים הנדרשים לקביעת כשירות.

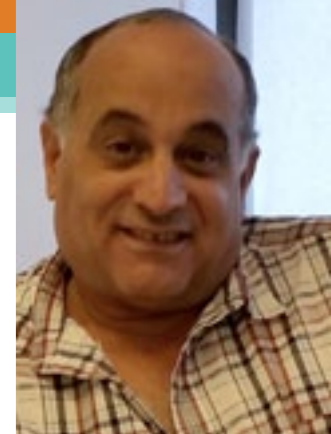
חשוב לשפר את הליך האפוטרופוסות ע"י עידוד נוכחות החסוי בדיונים המשפטיים, עידוד ייצוג החסוי בדין והקפדה על מינוי אפוטרופוס מוגבל בזמן ולנושא (כגון לצורך פרוצדורה או טיפול מסוים).

הדילמה המרכזית בגישה לזקן במערכת הבריאות היא בין הרצון לשמור על האוטונומיה של הזקן לבין הרצון להגן על הזקן חסר הישע. אחד האתגרים המרכזיים בדילמה זו היא ההתנשאות המובנית בקרב בעלי מקצוע רבים בתחום המניחים באופן גורף כי להם הידע "מה טוב לזקן", לעתים בצדק ולעתים בשוגג. אתגר מרכזי נוסף הוא היכולת לקבוע את כשירותו של הזקן לקבלת החלטות וקביעת רצונו. בתחום זה קיים חסר ידע ומיומנות נפוץ בקרב בעלי מקצועות רפואיים רבים, כולל "מומחים" הקובעים את הצורך במינוי אפוטרופוס וכוללים פסיכיאטרים, נוירולוגים וגריאטריים.

הידע הפסיכולוגי קוגניטיבי שנצבר בשנים האחרונות קובע כי 4 המרכיבים הדרושים לכשירות לקבלת החלטות הם:

- הבנת המידע הנחוץ להחלטה
- הבנת הרלוונטיות לבריאותו וחייו של הזקן
- קיום תהליך הגיוני בהחלטה
- יכולת ביטוי ההחלטה

במחקרים רבים נמצא כי כשירות לקבלת החלטות יכולה להישמר גם בקרב אנשים עם דמנציה ומחלות

עו"ס יזהר דמארי

מנכ"ל "אקים לאפוטרופוסות"

"אקים לאפוטרופוסות" ו"אקים ישראל" – (להלן "אקים") מבקשים להביא בזאת את עמדתם לנושא זה:

1. **אקים תומכת בעקרון האוניברסאלי** לפיו ביהמ"ש ימנה אפוטרופוס רק אם מצא לנכון לעשות כן לצורך שמירת טובת החסוי והגנה עליו, ולא נמצאה חלופה אחרת עפ"י חו"ד מקצועית.

2. **יש לזכור כי אמנת האו"ם מדברת על "אנשים עם מוגבלויות" מבלי לעשות הבחנה ואבחנה דקה יותר באשר לסוגים של מוגבלויות.** רק לשם הדוגמא יובהר כי לעניין מינוי אפוטרופוס הרי אין מוגבלות שכלית/קוגניטיבית כמוגבלות פיזית של חירשות, עיוורון, ריתוק לכיסא גלגלים, מוגבלות נפשית קבועה או זמנית וכד'.

3. יוער כי גם **בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות תשכ"ב - 1962 ניתן לביהמ"ש שיקול הדעת:**

א. ביהמ"ש חייב לשמוע את החסוי – סעיף 36
"לפני מינוי חייב ביהמ"ש לשמוע את החסוי, אם הוא מסוגל להבין בדבר וניתן לברר דעתו."

ב. ממנים אפוטרופוס למי שזקוק להגנה – סעיף 33 (1)
• לקטין שהוריו אינם ממלאים תפקידם.
• לפסולי דין (מונח שכבר כמעט ואינו נמצא בשימוש).
• לאדם שאין אפשרות לזהותו ולעובר (מקרים נדירים מאוד).

• לאדם אחר שאינו יכול, דרך קבע או דרך ארעי, לדאוג לענייניו, כולם או מקצתם... וגו'.

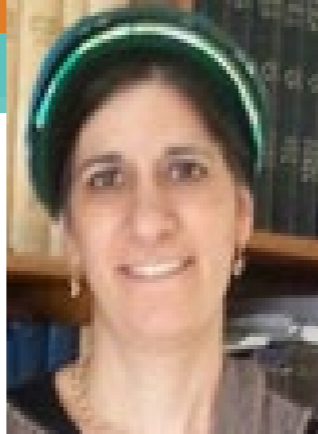
ג. אין בהכרח חובה חוקית במינוי כוללני – סעיף 39
"... חייב לדאוג לעניינים שנמסרו לו ע"י בית המשפט."

ד. האפוטרופוס חייב לשמוע את החסוי – סעיף 42
"... חייב לשמוע את דעת החסוי, אם הוא מסוגל להבין בדבר וניתן לברר את דעתו."

ה. סמכות ביהמ"ש אינה מסתיימת עם גמר הליך המינוי סעיף 44

"בית המשפט רשאי בכל עת לתת לאפוטרופוס הוראות בכל עניין..."

4. **חלופת "ייפוי כוח מתמשך"**

עו"ד מוריה כהן (בקשי)

מחלקת יעוץ וחקיקה
משרד המשפטים

רצונו של אדם כבוד

בתלמוד הירושלמי במסכת פאה' מסופר על אמו של ר' ישמעאל שבאה וקבלה עליו בפני רבותינו ואמרה להם: געה בישמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד!

התלמוד מספר כי באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרו: איפשר ר' ישמעאל (שהיה מגדולי התנאים) לא נהג בכבוד אבותיו?!

אמרו לה: מה עשה לך? אמרה: כאשר יצא מבית המדרש אני רציתי לרוחץ את רגלי ולשתות מהם (מהמים) – כביטוי לכבוד והערצת בנה) ולא נתן לי. אמרו לו החכמים לרבי ישמעאל: הואיל והוא רצונה הוא כבודה.

הסיפור הקצת קיצוני בא ללמד שההעדפה של רצון על פני מה שנראה לנו כבודו של אדם או טובתו של אדם איננה ברורה מאליה ולפעמים היא מעוררת דילמות לא פשוטות.

ברמה האישית – אני יכולה לומר, כי במהלך הכנת הצעת החוק והמפגשים המפריים הדדיים, שקיימנו עם ארגונים ואנשים העוסקים בזכויותיהם של אנשים מבוגרים המוגבלים ביכולתם לדאוג לענייניהם, הבנתי עד כמה מדובר בשינוי של נקודת המבט. הבנתי את הצורך ללכת צעד אחורה, גם כשאנחנו בטוחים מהי טובתו של אדם ולתת מקום לרצונו של האדם האחר כביטוי לכבודו. כמה מילים על הצעת החוק:

עקרונות היסוד שביסוד הצעת החוק הם:

- עקרון הצורך
- עקרון האמצעי הפחות מגביל
- עקרון טובת האדם המוגבל ביכולתו לדאוג לענייניו
- עקרון ההחלטה העצמאית
- עקרון ההשתתפות
- שמירת האוטונומיה של האדם ושילובו בחיי הקהילה

אני מאמינה שלצד עקרונות האוטונומיה, הצורך והאמצעי הפחות מגביל יש חשיבות לתת מקום גם לטובתו של אדם אך היא צריכה לבוא במקומות מצומצמים ומוגדרים, וככלל, לאחר רצונו של אדם.

הנושאים בהם מטפלת הצעת החוק הם:

- ייפוי כוח מתמשך
- הנחיות מקדימות
- החלת האמצעי הפחות מגביל במינוי אפוטרופוס לאדם
- עריכת מסמך הבעת רצון לגבי מי שמכהן כאפוטרופוס של קרוב משפחה

• עיגון חיובים ודרכי פעולה לאפוטרופוס (חלקם מעוגנים היום בסל הטיפול של האפוטרופוס הכללי)

הצעת החוק אינה מטפלת בנושא ביטול מוסד פסול הדין – מדובר בנושא שהיה בתזכיר החוק ושהוחלט לפצל את תזכיר החוק ולקדמו בהמשך. ביטול מוסד פסול הדין בא בעקבות הצטרפותה של מדינת ישראל לאמנה בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות ובעיקר סעיף 12 שבה, אשר פוסל את האפשרות לפסול את כשרותו של אדם.

הצעת החוק מבקשת לעגן במצבי קיצון אפשרות לקבוע כי חסוי יהיה חסוי מוגן במובן זה שפעולותיו יהיו טעונות הסכמת נציגו ויהיו ניתנות לביטול על ידי הנציג בהתקיים תנאים שבחוק. נושא נוסף שלא מוסדר עדיין הוא נושא קבלת החלטות נתמכת שאנחנו נמצאים בתהליך למידה שלו, כולל הפיילוט של ארגון "בזכות".

כיוון כללי אנו רואים בהמשך יצירה של חוק נפרד בנושא בגירים המוגבלים ביכולותיהם לדאוג לענייניהם, שבו יהיה ספקטרום של מנגנונים החל מתומך בקבלת החלטות עובר בייפוי כוח מתמשך ועד לאפוטרופוס. להצעת חוק כזו גם יהיו עקרונות יסוד כמו אלה שפורטו. ייפוי הכוח המתמשך משלב בין דיני השליחות לדיני הגנה על אנשים מבוגרים הזקוקים לכך.

ההתלבטות בין אוטונומיה ורצון ובין הגנה – באה לידי ביטוי גם בחוקים בעולם וקיימת בהקשר זה שונות בין מדינות בעולם. בין השאר קיימת שונות בהתייחס לשאלה עד כמה להקל ולפשט את תהליך עריכת ייפוי הכוח המתמשך אל מול הטמעת אמצעי פיקוח ובקרה שיסייעו במניעת ניצול לרעה של ייפוי הכוח המתמשך.

בדילמה הזו בין גמישות ואוטונומיה לבין הגנה קיבלנו תגובות משני צידי המתרס.

אני מניחה שבמהלך דיוני החקיקה בכנסת יעלו סוגיות אלה שוב עם כל ההתלבטויות הקשורות בהן.

ולסיום – אני מאמינה שחקיקה ללא הטמעה בשטח לא תביא לשינוי נדמה לי שהאתגר המרכזי הקיים, כבר עכשיו, טרם חקיקת החוק הנוכחי והמשך החקיקה בעתיד, הוא להביא להטמעת עקרונות היסוד של רצונו של אדם כבוד, חשיבות האוטונומיה של האדם המוגבל ביכולתו לדאוג לענייניו, השתתפותו בכל ההליכים הנוגעים לו והשתלבותו בחיי הקהילה.

אתגר זה מופנה לעובדים הסוציאליים, לבתי המשפט, לארגונים, לתאגידי האפוטרופוסות, לרופאים ובעצם לכל אדם ואדם במדינת ישראל.

בקצרה ייאמר כי חלופה זו רלוונטית לאדם בגיר ובעל כשרות משפטית מלאה המבין את המשמעות של מתן ייפוי הכוח המתמשך והשלכותיו.

מכאן סתירה מובנית בין דברי ההסבר בהצעת החוק לתזכיר החוק, בכל הקשור לדרישה לשינוי במצב השכלי בעת כניסת ייפוי הכוח המתמשך לתוקף.

לדעת אקים אין להחיל את מוסד ייפוי הכוח המתמשך על אנשים עם מש"ה (פיגור שכלי) ויש לקבוע הוראות מיוחדות, כמו אישור ועדת האבחון כי האדם עם המוגבלות השכלית ההתפתחותית מסוגל ומבין את עניין מינוי מיופה הכוח המתמשך, סמכויותיו ואחריותו.

5.

ההצעה הקיימת פוסלת כל פיקוח סטטוטורי על מיופה הכוח המתמשך, שתפקידו וסמכויותיו במהות הן כמו לכל אפוטרופוס ממונה.

ביטול מוחלט של הפיקוח על פעולות מיופה הכוח משמע הפקרתו של האדם לנזקים לענייני גופו ו/או רכושו של מיפיה הכוח, בין בשוגג ובין בודדו.

למרכה הצער נוכחה אקים, ברבות השנים, במקרים רבים מדי של ניצול האדם עם מש"ה גם כשהיה לו אפוטרופוס שמונה כחוק. ואם כך בעת מינוי אפוטרופוס מפוקח, צא וחשוב מה עלול לקרות לעת מינוי מיופה כוח מתמשך **ללא כל פיקוח!!!**

6. מערכת שרותי הרווחה אמורה ללוות את האדם עם המוגבלויות בכל התחומים, משך כל ימי חייו. אלא מאי, שבהעדר כ"א היא כושלת בשמירת קשר רציף איתו גם ע"מ לוודא שהאפוטרופוס אכן ממלא תפקידו, כראוי ובמידה ולא – ליזום פניה לביהמ"ש למתן הוראות לאפוטרופוס, או לפיטוריו והחלפתו, או כל צעד אחר המתבקש.

לעניין חלופת אפוטרופוס, במינוי מיופה כוח מתמשך, אוסיף כי אקים ערכה מספר כינוסי הורים לאנשים עם מש"ה ובמיוחד לכאלו עם מש"ה קלה וגבולית, ולא נמצא אף לא הורה אחד שהיה סבור כי חלופה זו מתאימה לבנו/בתו. ההורים הדגישו שהעדר פיקוח אינו אפשרות רלוונטית לאדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

1. פרק א' התרגום אינו מילולי

פרופ' ישראל (איסי) דורון

ראש החוג לגרונטולוגיה
אוניברסיטת חיפה

"...אנחנו פה היום כאן לא בזכות שום מוסד של מדינת ישראל, ממשלת ישראל או גוף ציבורי של הממשלה. אנחנו פה כאן היום בזכות אנשים רבים כגון מיקי (עו"ד ד"ר מיקי שינדלר); אנחנו בזכות עו"ד יותם טולוב מארגון "בזכות"; אנו בזכות ארגונים חברתיים שבמשך עשרות שנים נלחמים נגד הנוחות הבלתי נסבלת של ארגוני וממשלות ישראל ששנים ממשכים לנהוג על פי חוק ארכאי וימי ביניים".

לכן אני מוטרד, פתאום הדיון במוסד האפוטרופוס הפך להיות "שיק", בעניינים. פתאום זה "אין" (In). תזכרו – אנחנו פה לא בזכות אף אחד מארגוני הממשלה האלה, אלא למרות גופים אלה. לכן אני מזמין את כל הארגונים החוץ ממשלתיים לא להרגיש בנוח כאן היום, כי חיבוק הדוב של ארגוני הממשלה אינו נעים ולא טוב לנו, כי הוא לפעמים גורם לנו לשכוח את הדרך, הדרך שלנו היא

להיות ביקורתיים, ולהמשיך ולהיאבק למען רפורמה ושינוי בתחום האפוטרופוסות...

אפשר לראות לדעתי, שהחקיקה בישראל בתחום האפוטרופוסות היא מיושנת, פוגענית, ודורשת שינוי. הגיע עת לבטל את האפוטרופוסות הישראליות ולהמירה בהסדר חדש. השאלה העומדת כיום על סדר היום היא: האם היינו רוצים לשפר את הקיים, או האם היינו רוצים לעודד אנשים להשתמש בחלופות לקיים, או האם היינו רוצים ללכת על מודל שונה לגמרי של קבלת החלטות נתמכת, משותפת, שתחליף לחלוטין את כל תפיסת עולם והבנה שלנו של איך מקבלים החלטות בצורה משותפת ואחראית. תהא הבחירה אשר תהא, לא ניתן יותר להמשיך ולפעול במסגרת הקיימת וחייבים לפעול לשינויה".

הכרזה על אדם כעל "חסוי" או "פסול דין" או מינוי אפוטרופוס לענייניו בהמשך להכרעה משפטית המגבילה או שוללת את כשרותו המשפטית, מביאה לשלילה מידית של זכויותיו, תוך פגיעה בחירותו ובפרטיותו. התוצאה עלולה להיות בהדרה חברתית, כשאנשים זקנים נעדרים כשרות משפטית הופכים להיות "בלתי נראים", שקופים למערכות קבלת החלטות בעניינם.¹ לא זו אף זו. שלילת החירות אצל אנשים זקנים, לעתים תוך אשפוזם במוסד בניגוד לרצונם, עלולה להביא לירידה בתפקודם הכללי, לפאסיביות, לדיכאון ולפחדים.

עם מינוי האפוטרופוס, האדם למעשה מאבד את יכולת הבחירה המעשית לגבי חייו. רצונו לבחור את מקום מגוריו או את אורח חייו, נתונים מעת המינוי לשליטתו של האפוטרופוס לגופו. חובת האפוטרופוס לשמוע את דעת החסוי עלולה בקלות להיטשטש לתוך סטיגמות ודעות קדומות, או להיות מושפעת מרצון כן להגן ולגונן על האדם. רצון "בלתי מקובל" עלול להידחות על-ידי אפוטרופוס דואג, או אפוטרופוס אדיש, או כזה שהתנער מחובותיו המקצועיות ואינו מקיימן. והאדם, במצבים אלה, נותר בענייני היום יום השוטפים בלי יכולת לממש את רצונו ומבלי שערכאה קבועה וזמינה תבחן אם הגבלת הרצון הייתה שרירותית.

על-פניו, האדם יכול לנסות לקדם את רצונו בפניה חוזרת לאפוטרופוס, ואז להצליח או להיכשל שוב. הוא יכול לנסות לזעוק את זעקתו, למשל במחלקת הרווחה, השאלה היא אם זעקתו תשמע, כשמנגד אפוטרופוס אשר "דואג לענייניו" ואחראי לו. לעתים ביטול דעתו על-ידי האפוטרופוס נעשית כעניין שבשגרה, והאדם משלים עם כך ומוותר על מאבקים, שהוא מתחיל אותם ממילא מעמדת נחיתות אינהרנטית. עם כל הקושי הרגיל לעמוד מול מערכות ממסדיות ומקצועיות, קשה ההתמודדות פי כמה לאדם שכשרותו המשפטית הוגבלה, או עומדת לדיון, כשעל גבו הוא נושא אבחנה רפואית מתייגת, שמכבידה את צעדיו ומתישה את כוחו. במקרים בהם האדם מודע לזכויותיו ומבקש להתעקש על רצונו שהאפוטרופוס

1. ישראל דורון "בלתי נראים: זקנים בצל אפוטרופוסות משפטיות" מתוך **הדרה חברתית וזכויות אדם בישראל** 205 (יאיר רונן, ישראל דורון, ורד סלונים-נבו עורכים, 2008).

ד"ר מיטל סגל רייך, עו"ד

מנחה אקדמית - הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה
ע"ש מרטי ג'ייקוב ז"ל
אוניברסיטת בר אילן
ממונה ארצית - ייצוג זקנים, ייצוג בגירים בהליכים לפי חוק הכשרות המשפטית

משרד המשפטים - הנהלת האגף לסיוע משפטי

דחה, או להתלונן על מצבו או על תנאי חייו תחת אפוטרופוסות, המוצא הוא בפניה לבית המשפט. לשם כך, עליו להיות מודע לזכויותיו, לפרוצדורות המשפטיות – כמו הערכאה הנכונה, המשיבים לבקשתו, סוג ההליך שעליו לנקוט. וגם בהליך עצמו, הדרך לקיום רצונו ולהוכחת ה"לגיטימיות" של אותו רצון אל מול האפוטרופוס, אדם או תאגיד, מורכבת ורצופה קשיים. הימשכות ההליך האימה מהתדיינות משפטית מתוך חוסר הכרות וידיעה וחשש מההשלכות – עלולים להרתיע מעצם הפניה.

קשים במיוחד המצבים בהם אדם מבקש לפעול לביטול האפוטרופוסות עצמה, אז הקושי לעמוד לכד בולט במיוחד. על המבקש ליזום הליך בבית המשפט, כשמולו אפוטרופוס שמונה, בדרך כלל בהסתמך על חוות דעת של פסיכיאטר או רופא אחר, בצד תסקיר של מחלקת הרווחה, כולם תומכים בחוסר מסוגלותו לניהול ענייניו ובהכרח באפוטרופוסות.

יתר על-כן, המידע אצל האפוטרופוס, בכל הקשור להתנהלותו, ואף הכספים לשם ניהול ההליך ומיצוי זכויותיו אינם בשליטתו. הוא "אשם" עד שלא יוכח אחרת, בניגוד לכלל הידוע, נאלץ לזעוק את "חפותו המנטאלית" ולשכנע בלגיטימיות של עצמאותו.

בהליך המשפטי, אם ימצא את המשאבים ליזום אותו, עומדים מנגד אנשי המקצוע, מגובים במערכת משפטית של משרד הרווחה, ובהבנה החברתית המקובלת ש"מוטב" לגונן, ובכל מקרה – מוטב אפוטרופוס שיהיה "אחראי" לכל עניין שעלול לבוא. כי מי יודע, אולי האיש יביע רצון עצמאי "מופרך", כביכול למשל, להשקיע מכספיו במטבח ה"ביטקוין", למרות הסיכונים, שאותם לקח בחשבון. ומישהו מהגורמים המקצועיים עלול לטעות ולחשוב, שחשבון הוא אינו יודע, או אינו מסוגל ללמוד.

אחת הדרכים היעילות להבטיח את קיום רצונו של האדם היא בייצוג האיכותי בהליך המשפטי. נדרש ייצוג מקצועי, אמין שכורך בתוכו את הבנת המאטריה המשפטית עם התייחסות ורגישות חברתית. ייצוג נגיש וזמין, אשר יאפשר לאדם להופיע במיטבו בבית המשפט, מתוך הבנה שיתכן, שאין הזדמנות נוספת, וגם אם זו תתאפשר, מראש הסיכויים בה נמוכים יותר. ייצוג שמסיר את ערפל הסטיגמות והדעות שאופפות את האדם ומותיר לדיון את הסוגיות הרלוונטיות לו. כזה, שהאדם במוקד, ולא שולי להערכות המקצועיות אודותיו. ייצוג מותאם לאדם, ומתאים לרוחות השינוי המנשבות במפת האפוטרופוסות.

ח"כ עו"ד קארין אלהרר

מפלגת "יש עתיד"

מתוך דברים שנאמרו בכנס:

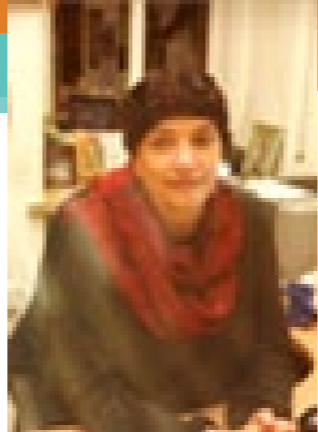
"...תחום האפוטרופסות הוא תחום שעצם העיסוק בו, עד כמה שהוא חשוב ומשמעותי, לא ברור מאליו. כי החסויים, אותם אנשים שמישהו החליט שהם לא מסוגלים לבצע החלטות לגבי חייהם, לרוב אינם מסוגלים להרים קול צעקה שיעלה את הנושא על סדר היום. מדובר באחת האוכלוסיות המוחלשות ביותר בישראל שעצם ההחלטה למנות להם אפוטרופוס מצביעה לעיתים קרובות על כך שגם בני משפחתם אינם יכולים להילחם עבורם. כמי שבילתה פה באוניברסיטה ובקליניקות המשפטיות לא מעט זמן, אני מכירה ויודעת מה היא חשיבותו העצומה של יצירת שיח ציבורי באקדמיה ומחוצה לה. שיח כזה הופך את האנשים השקופים לנראים ואת העוולות שרחוקות מהעין לקרובות וברורות יותר.

בעולם מתוקן, בחברה שמקדשת את זכויות אזרחיה, שלילת חופש הבחירה של אדם על גופו או על רכושו צריכה להיות המוצא האחרון. עם זאת ובניגוד למוסדות מתונים יותר כמו ייפוי כוח מתמשך או מסייע בקבלת החלטות הנהוגים כיום בעולם, לצערנו במדינת ישראל היד למינוי אפוטרופוס עדיין קלה על ההדק.

במשך שנים משמשים בתי משפט לענייני משפחה כחותמת גומי עבור רופאים וגורמים רפואיים שלוקחים באחת מאנשים המתקשים בקבלת החלטות את השליטה על חייהם – מהחלטות משמעותיות כמו איפה לגור או איזה טיפול רפואי לקבל ועד החלטות יומיומיות כמו מה לאכול או האם לצבוע את השיער.

אני מאמינה שלכל אדם, בהינתן התנאים הדרושים, יש את היכולת להביע את רצונו והעדפותיו. לכן, המטרה העומדת לנגד עינינו היא לשים סוף להפקרות ולאפשר לכל אדם לקבל החלטות הנוגעות לחייו, תוך מתן הסיוע והליווי הנדרש לו אולם. הגיע הזמן לעבור מהגישה הרפואית לגישה חברתית ולהבין שאדם הוא לא רק חוות הדעת הרפואית שניתנה בעניינו, אלא עולם שלם של יכולות, רצונות ורגשות. חייבים למקסם את החופש, את העצמאות ואת הכבוד שניתן לרצונו של כל אדם, בין אם מדובר בהחלטות פשוטות או מורכבות.

כולי תקווה שהכנס הזה ואלה שיבואו אחריו יעלו וישאירו את הנושא על סדר היום ולא יתנו לפוליטיקה הצרה למסמס את השינוי החשוב הזה..."

עו"ד רינת וייגלר

סגנית בכירה ליועצת המשפטית

משרד הרווחה והשירותים החברתיים

זכויות וחובות בהליך אפוטרופסות

"...אין ספק שזכותה ואולי אף חובתה של החברה לדאוג לרווחת קשישיה. יש וראוי להגן עליהם מפני אנשים חסרי מצפון לכל ינצלו את קשישותם ויגרמו להעברת רכושם לידיהם על ידי פיתוח תלות, השפעה בלתי הוגנת וכיוצא בזה ויותרם בערוכ ימיהם מחוסרי כל. עם זאת, חזקה היא שאדם בוגר יכול לדאוג לענייניו. גיל כשלעצמו איננו עילה לערעור חזקה זו. ההתמודדות עם בעיית הזקנה מאפיינת את התרבות האנושית מקדמת דנא. הגיל המבוגר והתופעות הכרוכות בו, יצרו סטריאוטיפים, המהווים לעיתים גיבוי ליחס מפלה או פטרנאליסטי כלפי הקשישים כקבוצה. גם אם יחס זה מודרך על ידי דאגה כנה לקשיש, עלול הוא לגרום לעיתים לפגיעה בלתי מכוונת בו ובכבודו... **חוק הכשרות מצוי על קו התפר העדין בין זכותו של אדם לחרות, לכבוד, לאוטונומיה ולקניין, לבין כוחה ואף חובתה של המדינה להבטיח שאדם שאינו יכול לדאוג לענייניו יקבל הגנה בדמות אפוטרופוס, וזאת, הן מתוך דאגה לרווחתו של האדם והן משום האינטרס הציבורי לכל ייפול הוא למעמסה כלכלית על החברה.** בהפעלת כוח זה יש להימנע מדאגת יתר תוך הפגנת פטרנליזם מגונן שיש בו משום כפייה המצמצמת את חרותו של האדם ופוגעת בכבודו..." (דברי כ"כ הש' שטרסברג כהן בע"א 1233/94 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, פורסם בנבו, 17.12.95)

מינוי אפוטרופוס על אנשים שאינם יכולים לדאוג לענייניהם נעשה במסגרת סעיף 33 (א) (4) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962 (להלן: החוק).

עורכי הדין בלשכה המשפטית של משרד הרווחה משמשים ככ"כ היועץ המשפטי לממשלה, בין היתר לצורך חוק זה, ולפיכך, ככלל, אנו צד לכל הליך משפטי בנוגע למינוי אפוטרופוס, בין אם כמשיבים ובין אם יוזמי הבקשה.

סעיף 69 לחוק מגדיר את מטרת מעורבותנו בהליכים ממין זה – והיא שמירה על טובת החסוי.

במסגרת השמירה על טובת החסוי שומה עלינו לדאוג להגנתו ובכלל זה להגנה מפני פגיעה מיותרת בזכויותיו ולהגנה על כבודו.

לצורך מילוי תפקידנו האמור, כאשר מגיעה לפתחנו פנייה בעניין מינוי אפוטרופוס לאדם אנו מקפידים לבדוק, בין היתר, את הסוגיות הבאות (לאו דווקא בסדר בו צוינו):

1. האם מהחומר שנמצא בפנינו (בדרך כלל תעודת רפא ותסקיר) עולה כי האדם אינו יכול לטפל בענייניו ולפיכך זקוק למינוי אפוטרופוס?
2. באילו עניינים נבצר מהחסוי לטפל בעצמו?

3. מה הוא הגורם לחוסר יכולתו של אדם לטפל בענייניו האמורים?
4. האם מדובר בחוסר יכולת זמנית או קבועה?
5. מהו המניע לבקשה (האם הבקשה הגיעה על רקע של סיחוב לבדיקה רפואית? האם מעורב אינטרס של מי מהאנשים הסובבים את האדם?)
6. באיזה אופן מינוי אפוטרופוס יפתור את הבעיה שהיוותה הבסיס לפנייה?
7. האם האדם שותף בהליך – מה עמדתו לעניין הצורך?
8. מי הוא הגורם (אדם או תאגיד) שמינויו ישרת בצורה הטובה ביותר את הצרכים של החסוי?
9. מה עמדתו של החסוי לגורם המוצע לשמש כאפוטרופוס עליו? האם יש אינדיקציות מהעבר לגבי רצונו / חוסר רצונו של החסוי כי אותו גורם ישמש כאפוטרופוס עליו?
10. האם ניתן לצמצם את המינוי? ביוזמת ובעידוד הלשכה המשפטית של משרד הרווחה קודמו בביהמ"ש השונים ברחבי הארץ מינוי אפוטרופוס לאנשים שנזקקו לכך למטרות ספציפיות בלבד, כגון: לצורך הגשת תביעות משפטיות, לצורך פרוצדורות רפואיות, לצורך קבלת ירושה.
11. כאשר האדם מבקש להופיע בבית משפט, או כאשר קיימת התנגדות של האדם עצמו או מי מבני משפחתו, מבוקש על ידיו דיון בבית משפט במטרה לכבד את זכותו של האדם להשמיע את קולו בהליך.

יצוין כי לעיתים מוגשות בקשות על ידי ילדים לאנשים מבוגרים, המבקשים, כיוזמתם או על פי בקשת הוריהם, להתכונן לימים בהם הוריהם יזדקקו לסיוע בניהול ענייניהם. במצבים כאלו, אנו מתנגדים למינוי אפוטרופוס ומציעים כי הפתרון המתאים לחשש העתידי בדבר אי היכולת לתת הסכמה בעניינים הרפואיים הוא עריכת ייפוי כוח לפי חוק זכויות החולה, ולא דרך של מינוי אפוטרופוס. המיועד רק לאנשים אשר אינם יכולים לדאוג לענייניהם כעת. כך, כאשר מוגשות בקשות למנות אפוטרופוס לאדם שסירב לטיפול רפואי, בטענה כי הסירוב נובע מחוסר יכולת להבין את המצב, לאחר בחינה מדוקדקת של מצבו של החסוי מתבקשים הגורמים הרפואיים להביא את החסוי בפני ועדת אתיקה לפי חוק זכויות החולה ולא לפעול למינוי אפוטרופוס על ענייניו הגופניים.

הדברים שהובאו בפתיח ממצים את ראיית הלשכה המשפטית כזו שאמונה על שמירת כבוד האדם תוך מציאת האיזון הראוי בין הזכות להיות מוגן מפני ניצול ומטופל כראוי, לבין זכותו של האדם לשמור על האוטונומיה ולקבל החלטות הנוגעות לחייו בעצמו.

סיפורה של דנה

"קוראים לי דנה, אני ירושלמית לשעבר והיום גרה בחיפה, בת 39, ילידת 1975. שני ההורים שלי נפטרו, אמא שלי נפטרה בשנת 2001 ואבא שלי נפטר ארבע שנים לאחר מכן.

לפני ארבע שנים האחים שלי החליטו למנות לי אפוטרופוס כי הסתכתי בחובות. הייתי מושכת הרבה כסף על ימין ועל שמאל. גרתי לבד לא הייתה לי כל עזרה. יום אחד אחי קיבל שיחה מהבנק שאמרו לו שבזבזתי כסף ובעקבות השיחה הוא החליט להתמנות כאפוטרופוס שלי. הוא לקח אותי לפסיכיאטר. לפני שאני נכנסתי לפסיכיאטר אח שלי נכנס אליו ודיבר איתו. ואני חושבת שהוא שכנע אותי לכתוב שאני צריכה אפוטרופוס. וזה מה שהפסיכיאטר קבע. אחרי זה היה דיון בבית משפט. האחים שלי רצו שאני אגיד שזה בהסכמתי אבל לא הסכמתי לזה. השופטת קבעה שאני צריכה אפוטרופוס על הגוף והרכוש ושהם יהיו האפוטרופוס שלי. כעבור שנתיים בעקבות סכסוך שהיה ביני לבין האחים שלי, שאני לא רוצה לפרט כאן לגבי, ביקשתי מבית המשפט בעזרת הסיוע המשפטי להחליף אפוטרופוס לקרן לטיפול בחסויים.

בגלל שקשה לי להגיד את המילה אפוטרופוס מכאן והלאה אני אשתמש במילה 'הממונה'.

הממונה הגביל אותי. לא נתן לי חופש ביצוע. למשל, רציתי לעשות פסיכומטרי וקורס הכנה לפסיכומטרי שעולה עשרת אלפים שקלים, והוא לא נתן לי כי זה יקר. רציתי לעשות את הפסיכומטרי כדי להתקבל למכללת רופין וללמוד ביולוגיה ימית. גם כשהייתי תחת הממונה היה לי גישה לחשבון בנק בלי בנקט וזה כן משהו חיובי.

בעקבות הרצון שלי להיות בלי אפוטרופוס פניתי לארגון "בזכות". והם הציעו לי לייצג אותי בבית משפט ולהגיש בקשה לביטול האפוטרופוסות. במקום ממונה הצענו לבית משפט שרואה חשבון ילווה אותי וייתן לי עזרה בליווי פיננסי. חוץ מזה הצענו שתהיה הגבלה בחשבון הבנק שלי כדי שאני לא אוכל להיכנס למינוס ולכזבז

את כל הכסף שלי. בשלב הזה הייתי צריכה למצוא רואה חשבון שלא יגביל אותי ושיעזור לי לעשות תכנית פיננסית על פי הרצונות שלי ולא על פי הרצונות שלו. מצאתי לבד רואה חשבון ליד הבית שלי. קוראים לו יהודה לביא.

ואז היה הדיון בבית משפט עם הקרן לטיפול בחסויים ועם עורכת דין של המדינה. השופטת אספרנסה אלון התרשמה ממני ומזה שאני רוצה לעשות פסיכומטרי. היא החליטה לבטל את האפוטרופוס ולמנות רואה חשבון כתומך בקבלת החלטות ביחד עם הגבלות.

מאז שאני בלי ממונה, אני מנהלת את החשבון שלי בעזרת הרואה חשבון. בשנה וחצי האחרונות עשיתי את קורס הפסיכומטרי היקר ועשיתי פסיכומטרי. לא קיבלתי את הציון הנכסף ואני מתכננת לגשת שוב ביולי. במכללת רופין הציעו לי ללמוד כשומעת חופשית אבל אני מעדיפה לעשות את הפסיכומטרי שוב ולהתקבל ללימודים. יש עוד דברים שהשתנו מאז שאני אחראית על החיים שלי. אימצתי כלב שאני אוהבת. זה משהו שאח שלי לא הרשה לי לעשות.

אני מתנדבת קצת - תרמתי גיטרה שלי לעמותת 'החברים של קרן' עמותה של קרן פלס לילדים בסיכון. וגם הייתי פעילה ביום המעשים הטובים. יש לי זוגיות כבר שנה. אני מתחילה לחפש עבודה בעזרת 'רמפה' שהם מלווים אנשים עם מוגבלויות במציאת עבודה בשוק החופשי. אני מקבלת עזרה של דיור נתמך בכל מה שקשור לעניינים אישיים. וגם התחלתי לחסוך כסף בצד כל חודש. אני לא מבזבזת יותר כסף על ימין ועל שמאל כי אני צריכה להתחשב בצרכים של הכלב שלי וכי אני רוצה לשמור את הכסף שלי להגשים חלומות נוספים כמו להוציא רישיון נהיגה.

לסיום, בשבילי אפוטרופוסות הייתה כלי שהגביל אותי ולא נתן לי לעשות דברים, ומאז שאין לי יותר אפוטרופוסות אכן ירדה לי מהלב."

סיפורה של ריטל

"... שמי ריטל. לפני שנתיים התחתנתי, וגם בעלי חסוי... מינו לי אפוטרופוס לענייני רכוש וכספים בשנת 2005, המשפחה זנחה אותי והגעתי לפת לחם, ביקשתי ללוות מאנשים. אני מטופלת על ידי פסיכיאטר מבית חולים טלביה.

...אני מוקפת אנשי מקצוע למיניהם, שבמהלך חיי יצרתי איתם קשר אותו אני שומרת עד היום... כשמינו לי אפוטרופוס לענייני רכוש, לקחו ממני את עצמאות. היה לי מאוד קשה לקבל את זה. היו לי התפרצויות זעם וכעסים, ולאחר מכן לאט-לאט הבנתי שאפוטרופוס בסך הכל רוצה להגן על הבנאדם. הבעיה שלי היא בעיה שיפוטית, אין לי שיפוט בכסף. היום אני אראה אדם אמין או אדם שכל כך אני אוהבת ורוצה לרצות אותו, אתן לו כסף.

...למה רציתי שימנו לי אפוטרופוס... ביקשתי מאחי כסף לתרופות והוא לא הסכים... הייתי חודשיים בלי חשמל ומים, לא אמרתי לאף אחד... היו עובדים סוציאליים שבדקו ואמרו: ריטל, את צריכה אפוטרופוס לענייני רכוש. נולדתי עם ליקוי אורגני קל, סובלת מדיכאון וחרדות בעקבות מה שעברתי בחיים, כתבתי שני ספרים.

... אני חושבת שמגיעות מספר זכויות לחסוי. יש מגבלה, נכון, אבל אני היום מודה לבורא עולם שיש את משרד המשפטים, את בית משפט לענייני משפחה, את כל האנשים החשובים לעזור לאנשים כמוני או כמו אנשים אחרים. זה לא בושה לדבר על הבעיה. כאשר אתה מדבר על הבעיה, אתה רוצה להמשיך הלאה. תמיד הייתי אופטימית לגבי דרך החיים שלי, למרות שהיו לי עליות וירידות אך אף פעם לא ויתרתי..."

בית משפט לענייני המשפחה בחיפה

א"פ 15-01-43640 א.ב. (חסויה) נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה והצפון ואח'

בפני כב' השופטת אספרנצה אלון

המבקשת א.ב. ת.ז. xxxxxxxxxx

באמצעות עו"ד שלומית ברנס ו/או עו"ד מיקי שינדלר מעמותת 'ד ריבה סיוע משפטי לקשיש' ו/או עו"ד מיטל סגל רייך מהקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה ע"ש מרטי ג'יקוב-אוניברסיטת בר אילן

נגד

המשיב היועץ המשפטי לממשלה
ע"י הלשכה המשפטית משרד הרווחה והשירותים החברתיים

באמצעות עו"ד א' שגיא ואח'

חקיקה שאוזכרה:

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962: סע' 68(א)33(4)

כתבי עת:

יותם טולוב; ארלן ס. קנטר, "של מי החיים שלי?", מעשי משפט, 451

מיני-רציו:

* ביהמ"ש לענייני משפחה אישר בהחלטה תקדימית מינוי 'תומך החלטות' לקשישה חולת אלצהיימר לצורך סיוע בניהול ענייניה הכספיים, ליווי ותמיכה בקבלת החלטות וזאת כחלופה לאפוטרופסות.

* כשרות משפטית ואפוטרופסות – אפוטרופוס – תומך החלטות

* כשרות משפטית ואפוטרופסות – אפוטרופוס – מינוי.

בקשה משותפת שהוגשה ע"י הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה באוניברסיטת בר אילן, עמותת 'ד ריבה' סיוע משפטי לקשיש' ושירותי הרווחה חיפה-המדור לזקן, למינוי 'תומך החלטות' עבור המבקשת לצורך סיוע בניהול ענייניה הכספיים, ליווי ותמיכה בקבלת החלטות וזאת כחלופה לאפוטרופסות. המבקשת היא אלמנה כבת 78, אשר בנה מתגורר בחו"ל,

זו בקשה משותפת שהוגשה על ידי הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה באוניברסיטת בר אילן, עמותת 'ד ריבה' סיוע משפטי לקשיש' ושירותי הרווחה חיפה-המדור לזקן, למינוי 'תומך החלטות' עבור המבקשת לצורך סיוע בניהול ענייניה הכספיים, ליווי ותמיכה בקבלת החלטות. לבקשה צורפו חוות דעת רפואיות ותצהירי הסכמה.

במוקד ההכרעה, המבקשת, כבת 78, ילידת 1937, אלמנה ואם לכן המתגורר בחו"ל מזה שנים, עלתה ארצה לפני 10 שנים ומתגוררת במקבץ דיור לזקנים בחיפה (להלן: "הנתמכת/המבקשת"). על פי אישור רפואי, המבקשת סובלת ממחלת אלצהיימר מתקדמת, אינה מתמצאת בזמן ובמקום, אינה מסוגלת לדאוג לעצמה, זקוקה לעזרה בתפקודה היומיומי ולא יוצאת לבדה מהבית ללא ליווי של חברתה- ידידתה הקרובה מזה שנים, הגב' ס.ס. (להלן: "החברה" ו/או "התומכת"). מומחית בתחום הגריאטריה של מכבי שירותי בריאות, המליצה כי המבקשת תקבל יעוץ בניהול כספיה והעריכה כי בשלב זה אינה זקוקה למינוי אפוטרופוס. המבקשת הביעה התנגדות למינוי אפוטרופוס עבורה והביעה את רצונה, כי חברתה, עליה היא סומכת, היא ורק היא תמשיך ללוות, לתמוך ולסייע בניהול ענייניה הכספיים, וזאת מתוך האמון הרב שהיא רוכשת לה כבר תקופה ארוכה ומזה כ- 16 שנה.

עו"ס המדור לזקן בעיריית חיפה התרשמה כי המבקשת סובלת אמנם מירידה קוגניטיבית, העלולה להשפיע על מסוגלותה לנהל את ענייניה הכספיים, אך אין היא מסכנת את עצמה.

ב"כ המבקשת, עו"ד שלומית ברנס, עו"ד ד"ר מיקי שינדלר ועו"ד ד"ר מיטל סגל רייך, הגישו בקשה לאמצעי שמירה, על פי סעיף 68 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962 (להלן: "החוק") בבקשה נטען כי מינוי אפוטרופוס הינו אחד ההסדרים השכיחים ביותר להגבלת האוטונומיה של הזקן. מינוי זה נעשה לרוב בכפוף לאבחון המצביע על לקות כלשהי הפוגעת בכושר השיפוט של הזקן והמגבילה את יכולתו לנהל את ענייניו השונים ולקבל החלטות משפטיות. במהלך העשורים האחרונים הופנתה בעולם ביקורת רבה כלפי השימוש הרחב והשכיח במוסד האפוטרופוס, וזאת לאור הפגיעה הקשה בחירותו של האדם.

ב"כ המבקשת ביקשו לעשות שימוש במודל 'תומך החלטות' כחלופה לאפוטרופסות. המודל מתבסס על התפיסה, כי כל האנשים הם בעלי כשרות משפטית, ועל כן יש מקום לסייע ולתמוך באלו שמתקשים בקבלת החלטות ובביצוע פעולות משפטיות, וזאת במקום מינוי מקבלי החלטות חלופיים, כמו אפוטרופוס. מודל זה מבקש להעצים את היחיד, להגן עליו בשיתוף עמו, לסייע לו לקבל החלטות בעבור עצמו על פי רצונותיו והשקפותיו ובכך למנוע פגיעה בחירותו.

המשפט המשווה העלה כי מודל 'תומך החלטות' המסייע לחלק מאוכלוסיית הזקנים בעלי לקות מנטאלית או ירידה

קוגניטיבית כזו או אחרת, מיושם במספר מדינות מערביות. כך למשל, באלברטה שבקנדה ישנו מודל שתכליתו לסייע לבגירים בעלי יכולת לקבל החלטות אך זקוקים לסיוע בכך (ר' Adult Guardianship and the Trusteeship Act – AGTA). בשוודיה- קיים מודל 'המנחה' – God Man, אשר תפקידו לעזור בניהול ענייניו של הנזקק תוך התייעצות עמו ובהסכמתו (ר' Herr, S.S Maximizing Autonomy: Reforming Personal Support Laws in Sweden and the United States, Journal of the association for persons with severe handicaps 20(3), 213-223).

מודל 'תומך החלטות' מתיישב עם האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות- Convention on the Rights of Persons with Disabilities, שהתקבלה באו"ם בשנת 2006 ובשנת 2012 ישראל אשררה אמנה זו ועל כן היא מחויבת ליישמה. סעיף 12 לאמנה מאמץ את התפיסה כי כל אדם הוא בעל כשרות משפטית (מסוימת) ויש מקום לתמוך בו לשם מימוש כשרות זו ולהימנע, עד כמה שהדבר אפשרי, מהגבלת הכשרות המשפטית באמצעות מוסד האפוטרופוס, כל זאת, כפי שעולה מלשון סעיף 12(2) -

"States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life"

ובתרגום -

"מדינות שהן צדדים (לאמנה) יכירו בכך שאנשים בעלי מוגבלויות הינם בעלי כשרות משפטית שווה לזו של אחרים, ככל היבטי החיים"

וכפי שעולה מסעיף 12(3) לאמנה הקובע -

"States Parties shall take appropriate measures to provide access by persons with disabilities to the support they may require in exercising their legal capacity"

ובתרגום -

"מדינות שהן צדדים (לאמנה) תנקוטנה באמצעים הולמים על מנת להבטיח לאנשים בעלי מוגבלויות גישה לתמיכה שהם עשויים להזדקק לה, על מנת לממש את כשרותם המשפטית"

לטענת ב"כ המבקשת סעיף 33(א)4 לחוק מורה, כי אפוטרופוס ימונה למי "שאינו יכול... לדאוג לענייניו" ו-"אין מי

שמוסמך ומוכן לדאוג להם במקומו. גם מכוח סעיף זה, ניתן לקבוע חלופה לאפוטרופוסות באמצעות תומך, כלומר, מישמוכן לדאוג לענייניו של אדם אחר וזכה להסמכה. לפי לשון הסעיף – זו למעשה ברירת המחדל הראשונה (אפוטרופוס ימונה למי שאינו יכול... ושאינו אדם מטעמו). במקרה זה, התומכת פועלת עם הנתמכת, עבורה ובשמה מזה תקופה ארוכה ביותר של כ- 16 שנים, כהסדר רצוני מתוך בחירה חופשית והסכמה של שני הצדדים, ולאחר שהנתמכת שבה וגילתה רצונה בכך. משמע, יש מי שמוכנה לדאוג לענייניה של הנתמכת.

לטענתם, יישום מודל 'תומך החלטות' עולה בקנה אחד עם הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו המכיר באוטונומיה כזכות יסוד ומאפשר פגיעה בה רק באופן מידתי כשאינו חלופה ראויה ופחות פוגענית. ב"כ המבקשת מדגישים כי לאחר בחינת נתוניה של המבקשת, שנשקלו במסגרת צוות רב מקצועי, אשר כלל את נציגי שירותי הרווחה, עמותת 'יד ריבה' – סיוע משפטי לקשיש והקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה באוניברסיטת בר אילן, הם סבורים כי המקרה דנן מתאים להחלת מודל 'תומך החלטות' כמתן סיוע למבקשת (הנתמכת), בניהול ענייניה הכספיים על ידי התומכת.

קיימתי דיון בנוכחות המבקשת, התומכת, באי כוח המבקשת, ב"כ היועמ"ש (הרווחה), מנהלת מחלקת הקשיש בעיריית חיפה ועו"ס קשישים.

ב"כ היועמ"ש טענה כי אין ליתן כל סעד בבקשה זו מאחר והמצב בפועל לא ישתנה עם החלטת בית המשפט. המבקשת ממילא נעזרת בחברתה, ושירותי הרווחה אינם גורם מפקח על התומכת. ב"כ היועמ"ש ביקש כי בית המשפט יורה על עריכת תסקיר עו"ס לסדרי דין ויימנע מליתן החלטה.

ב"כ המבקשת הדגישו כי המודל המוצע עדיף מלהשאיר את המצב כמו שהוא. המתווה החדש המוצע קיים במדינות מערביות ומעוגן באמנה שישארל אישררה והוא נותן תוקף ופיקוח למצב שקיים בפועל. לטעמם, יש ליתן פרשנות דינמית ההולמת את רוח הזמן, ובמונח 'במקומו' המופיע בסעיף 33(א) (4) לחוק, יש לקרוא 'חד עמו'. המבקשת חפצה שהחברה התומכת תלווה אותה. היא מעוניינת במעורבותה, אך לא במקומה. לתומכת יש אחריות, היא מחוייבת לסייע ולדווח אם מצבה של המבקשת יתדרדר. היא תקבל הדרכה וליווי אחת לחודש. בפגישה יהיו התומכת, הנתמכת, נציגי הרווחה, נציגת 'יד ריבה' ונציגת הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה. מצב זה עדיף ממצב בו אין רשת תמיכה לא למבקשת ולא לתומכת. עוד מציין ב"כ המבקשת כי מתווה זה קיים בארגון 'בזכות', עבור צעירים מוגבלים ויש לאמצו וליישמו גם בזקנים.

מנהלת המחלקה לקשיש בעיריית חיפה שותפה לעמדה זו. בדיון היא ציינה כי שירותי הרווחה נתקלים בהרבה מאוד קשישים שאין להם עורך משפחתי – אין מי ש- 'שם עליהם עין'. מדובר בקשישים שהם לא במצב המצדיק מינוי אפוטרופוס או החלת חוק החוסים. הקשישים מתפקדים בקהילה ולא ניתן לצפות את הידרדרותם ואת השלב בו עלולים הם לעבור למצב של סיכון. שירותי הרווחה אינם מסוגלים לרשת את כל הקשישים בעיר חיפה והמנגנון המוצע מאפשר רשת

פיקוח ובקרה. התומכת וכן המבקשת יהיו בקשר עם העו"ס השכונתית ויהיה שיתוף פעולה ודיווח.

בחנתי את המודל המוצע ואין לי אלא לברך עליו.

בפן המשפטי הגישו באי כוח המבקשת, עו"ד שלומית ברנס, עו"ד ד"ר מיקי שינדלר ועו"ד ד"ר מיטל סגל רייך, סקירה מקיפה ומשכנעת.

אוסף כי מניסיוני השיפוט נחשפתי לכך כי אוכלוסיית הזקנים נתונה ביתר שאת ולרוב ללא הגנה מספקת על זכויותיה, למינוי אפוטרופוס, בין אם לבקשת בני המשפחה ובין אם לבקשת רשויות הרווחה. הגבלת הכשרות ומינוי אפוטרופוס נעשה במינוי של קבע וללא הגבלה או פיקוח על טיב ואיכות הטיפול. מצב זה יוצר קרקע פוריה לפגיעה של ממש בזכויות וברצונות החסויים על ידי האפוטרופוס שמונה. רק לאחרונה ביטלתי מינוי אפוטרופוס (עמותה) שכשל בתפקידו בטיפול בחסויה עת הנציג, שמינתה העמותה, כי יהיה בקשר עם החסויה, כלל לא דיבר את שפתה (א"פ 15-01-43640 החסויה נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בבנו) (ניתן ביום 15/6/4)).

במחקר שערך פרופסור ישראל דורון, בשנת 2001-2002 בו נבדקו כ- 500 תיקים בבתי המשפט בצפון הארץ, נחשף כי רוב מינוי האפוטרופוסות (64.4%) היה כלפי זקנים בני +65. כמו כן, מהמחקר עלה כי ב- 95.2% מהתיקים צוין בתעודה הרפואית שהחסוי אינו מסוגל להביע את דעתו בעניין ולכן מוצדק לא להזמין לדיון ואף לא להמציא לו את הבקשה לאפוטרופוסות (ראה – דורון, ישראל (2008) הבלתי נראים – זקנים בצל אפוטרופוסות משפטיות, בתוך: הדרה חברתית וזכויות אדם בישראל, י. דורון, ו.סלונים – נבו (עורכים). תל אביב: רמות). מחקר ישראלי נוסף (הייניק, י' וסולומיש, א' (2004) כיצד רופאים כותבים תעודות לעניין אפוטרופוס בחולה קשיש, הרפואה 140(ט), 827) מצביע על שדי בתעודה רפואית חלקית, המכריזה על האדם כבלתי כשיר או לחילופין די בתסקיר עו"ס התומך בבקשה ובכך משפחה המסכים להתמנות לאפוטרופוס כדי שבית המשפט לענייני משפחה ימנה אפוטרופוס גם על גופו וגם על רכושו, וזאת, מבלי שהזקן עצמו יהיה חלק מההליך וגם ראה מיכאל שינדלר, הגנה על שלום הזקן ומינוי אפוטרופוס, חברה ורווחה, כז, 2 (יוני 2007), עמ' 315-338; מרתה אלברטסון פיינמן שבירת מיתוסים בסיסיים: עצמאות, אוטונומיה ואי-תלות, מעשי משפט ה 15 (2013); יותם טולוב וארלן ס. קנטור, של מי החיים שלי? המאבק להשבת האוטונומיה והכשרות המשפטית לאנשים עם מוגבלויות, מעשי משפט ו (2014); דוחות מבקר המדינה (1991, 2003, 2012).

למודל המוצע יתרונות רבים – הוא אינו שולל מהמבקשת/ הנתמכת את השליטה המלאה על אורח חייה, איכות חייה ורווחתה. הוא מעצים אותה, מעניק לה ביטחון, מחזק את תחושת העצמאות וכן אינו מאיין את השליטה על חייה, על משקל אל' תשליכני לעת זקנה' (תהילים, פרק ע"א). הליווי שהיא מקבלת מהתומכת וזכה לפיקוח ובקרה באשר לאיכות

הטיפול וטיב הטיפול וסיפוק צרכיה. התומכת מחויבת לאפשר לנתמכת לשמור על עצמאותה, רצונה החופשי ובחירתה. הסכמתה למתן תמיכה היא ללא כל תמורה אלא בהתנדבות ובעקבות ההיכרות הממושכת בין שתיהן. ידוע לתומכת כי הנתמכת רשאית בכל עת להודיע על ביטול התמיכה באופן חד צדדי וכי די בכך שלא יהיה עוד תוקף לתמיכה מטעמה; התומכת מחויבת למסור על כך הודעה למחלקת הרווחה בעיריית חיפה, ללא דיחוי. התומכת מתחייבת להשתתף במפגש מקצועי המתקיים אחת לחודש.

בראייה לעתיד, צופה אני כי יישום המודל בשטח יביא עמו תהיות וקושיות – טשטוש הגבולות בין מודל זה לבין המודל הקיים והשמרני – אפוטרופוסות, מצבי משבר בין התומך לבין הנתמך, האם יש להעדיף תומך מקצועי וחיצוני, או שיש ליתן עדיפות לדמות מוכרת, האם המודל המוצע מעניק ליווי תואם למקרים בהם הפן הרכושי מורכב יותר, או שיש לאמצו רק במקרים בהם ההכנסה מוגבלת וידועה ועוד שאלות שיעלו ויבואו מתוך הניסיון בשטח.

יחד עם זאת, אני בדעה כי יש לאמץ וליישם מודל זה המעניק אוטונומיה למבקשת, מכבד את כבודה ועצמאותה תוך הגנה מידתית. טיב הליווי ואיכותו נתונים לפיקוח ובקרה באופן שוטף. למבקשת נתפרט 'חליפה אישית' התואמת את צרכיה וזוכה לליווי אישי וצמוד. מנגנון זה אף נותן מענה, לעומס הרב המופקד על שירותי הרווחה אך אין בו כמתן פטור לשירותי הרווחה מתפקידים ומחובתם.

לאחר שבחנתי הנסיבות הקונקרטיות של המבקשת ושל התומכת, את היקף הליווי והתמיכה הניתן לשתיהן, את ההתחייבות שנוטלת על עצמה התומכת **להיות עם ולא במקום**, מחויבת לסייע ולדווח אם מצבה של הנתמכת הדרדר ומחויבת לקבל הדרכה אחת לחודש, אני מאמצת את מודל 'תומך החלטות' ונותנת לו תוקף של החלטה למשך 6 חודשים מהיום.

מתן צו לתמיכה בהחלטות משקף את טובת המבקשת, שומר על זכויותיה ובכך היא יוצאת נשכרת ואף אנו, כחברה.

עו"ס לסדרי דין תגיש תסקיר תוך 5 חודשים, היינו עד ליום 10/9/15 ובהתאם – אקבע את המשך בירור הבקשה.

צו מינוי 'תומך החלטות' יינתן בנפרד.

החלטה זו מותרת לפרסום לאחר שיושטמו בה פרטים מזיהם. המזכירות תמציא ההחלטה לצדדים ותקבע לתזכורת מעקב ליום 10/9/15.

ניתנה היום, י"ט ניסן תשע"ה, 08 אפריל 2015, בהעדר הצדדים.

אספרנצה אלון